

1880 TARİHLİ KIRKKİLİSE SANCAĞI'NIN TARİHİ VE COĞRAFİ
AÇIDAN TASVİRİ (PERİGRAFİ İSTORİOGEOGRAFİKİ TİS
EPARHİAS TON SARANTA EKKLİSİON) ADLI ESER
TERCÜMESİNİN KIRKLARELİ TARİHİ AÇISINDAN
YORUMLANMASI*

V. Türkan DOĞRUÖZ*
Volkan DÖKMECİ*
Alifer ÇİFTCİ*

Özet:1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Edirne vilâyetine bağlı altı sancaktan biri olan Kırkkilise hakkında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Sancağın idari, demografik ve ekonomik durumuyla ilgili olarak ulaşılabilen kaynaklar sadece Edirne Vilâyet Sâlnâmeleri ve Devlet Sâlnâmeleri'dir. Bu yüzden Melissinos Hristodulu tarafından 1880 yılında Yunanca yazılan *Kırkkilise Sancağının Tarihi ve Coğrafi Açidan Tasviri* adlı eser Kırklareli tarihine önemli bir katkıda bulunacaktır. Kitapta Kırkkilise'nin tarihi, idari yapısı, kurumları, demografik ve ekonomik yapısı hakkında birçok bilgi mevcuttur. On beş bölümden oluşan eserde yazar sadece Kırkkilise'yi değil çevrede yaptığı seyahatlerde gördüklerini de okuyucuya aktarmaktadır. Eser Yunanca'dan Türkçe'ye çevrilerek incelendiğinde Kırklareli tarihi açısından birinci elden kaynak niteliğinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırkkilise, Sancak, Yunanca, Sâlnâme.

* "Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açidan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki tis Eparhias ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması" başlıklı makale Kırklareli Üniversitesi KLUBAP-195 No'lu proje çalışmasıyla hazırlanmıştır.

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: turkan.dogruoz@klu.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9401-7126>

* Araştırma Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: volkanyeditepe@g.mail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6486-8755>

* Araştırma Görevlisi Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: alifer_ciftci@hotmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1904-4639>

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

THE ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF THE WORK
TITLED AS THE HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL
DESCRIPTION OF THE KAZA OF KIRKKILISE IN 1880
(PERIGRAFI ISTORIOGEOGRAFİKI TIS EPARHIAS TON
SARANTA EKKLISION) REGARDING THE HISTORY OF
KIRKLARELI

Abstract: Kırkkilise was one of the six sanjaqs which were attached to the Province of Edirne (Adrianapoli) following the Ottoman-Russian War between 1877 and 1878. The Public Annuals and the Annuals of the Province of Edirne are the only available resources in relation to the administrative, demographical and economic conditions of this sanjaq. Therefore, the work which was written by Melissinos Hristodulu in Greek in 1880 under the title of "The Historical and Geographical Depiction of the Sanjaq of Kırkkilise" can contribute to the history of Kırklareli (its present name). This book includes multitudinous information about the history, administrative structure, institutions, demographical and economical structures of Kırkkilise. In this work which consists of 15 chapters, the author narrated to the reader his observations not only in Kırkkilise but also in its surrounding area. If it is translated into Turkish and studied, this work will be qualified as the primary source in relation to the history of Kırklareli.

Keywords: Kırkkilise, Sanjaq, Greek, Annual.

72

Giriş

Ege Denizi'nin kuzey sahillerinden Balkan Dağları'na kadar yarımadaanın doğusunda yaşayan bütün kavimlere Thrak ismi verildiğinden dolayı, bu bölge Trakya olarak anılmaktadır. Doğu Trakya, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul'un bir kısmını içine alan bölgedir. Birinci Dünya Savaşı başlarından itibaren, bölgenin ismi¹ çeşitli kaynaklarda Trakya yerine *Paşaeli* olarak da geçmeye başlamıştır. Özellikle, Millî Mücadele Dönemi'nde Trakya'yı ifade etmek için *Paşaeli* isminin daha çok kullanıldığını görüyoruz.

Kırklareli ve yöresinin eskiden beri bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir.² M.Ö. 1200'den itibaren, bölgeye Thrak boylarının yerleştiğinin bilinmesine

---

¹ Tefrik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, c. I, 3. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK) Basımevi, 1992, s. 3.

² Kırklareli'nin güneyinde Kırklareli-Asılbeyli yolunun Höyükler Mevkii'nde üç höyük, Aşağı Pınar Mevkii ile Eriklice Köyü yakınında da birer höyük bulunmaktadır. Bkz. Arif Müfit Mansel, *Trakya'nın Kültür Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayını 1938, s. 15-19.

karşın, Kırklareli'nin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu ve eski isminin ne olduğu hakkında kesin bir bilgimiz yoktur.

İlin ismi, gerek Bizans İmparatorluğu ve gerekse Osmanlı İmparatorluğu zamanında *Kırkkilise* olarak bilinmesine rağmen, kaynağı hakkındaki bilgiler de net değildir. Bir görüşe göre, şehrin Türkler tarafından fethedilmesinden önce³, Bizanslılar şehre *Saranta Ekklesies* demişler ve bu isim fetihten sonra anlamı değiştirilmeden Türkçe'ye *Kırkkilise* şeklinde çevrilmiştir. Şehre Bizanslılar tarafından *Saranta Ekklesies* (*Kırkkilise*) denmesinin nedeni olarak⁴, Trakya'nın çeşitli yerlerinde otuz dokuz tane kiliseyle Kırklareli'nin ortasına *Kırk Azizler* adına yapılan kırkinci kilise gösterilmektedir. İlin isminin Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra da değiştirilmemesinde, Türklerin kırk sayısına verdikleri önemin rolü büyüktür. Diğer bir görüşe göre, şehrin çevresinde, kırık bir alanda tek başına duran bir kilisenin *Kırkilise* diye anılmasıdır. Zamanla, bu kelimenin *Kırkkilise*'ye dönüştüğü düşünülmektedir. Ayrıca, 1820 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin⁵ şehrin merkezinde kilise yapılmasına izin vermemiş olması da *Kırkilise* ismi varsayımını doğrulamaktadır. Bir başka rivayete göre ise şehir, Hızır Bey tarafından fethedildiği için⁶ *Hızireli* namıyla da anılmıştır. Yunan işgalinden önce, *Virisium*, *Verisse*, *Nerisse*, *Ayasaranda* (Kırkazizler)⁷, gibi isimler kullanılmışsa da, bu isimler halk arasında yaygınlaşmamıştır. 20. yüzyılın başlarında, şehrin ekili topraklarının %70'i üzüm bağlarıyla kaplı olduğu için Bulgarlar, şehre *Lozangrat* (üzüm bağları şehri) demişlerdir.⁸ Şehrin isminin kökeniyle ilgili bir başka varsayımına göre, şehir Osmanlı Devleti'ne katıldığı gün (1363) şehit olan "kırk kimse"nin anısına *Kırkkimesne* olarak anılmıştır. Bu isim, halk arasında kullanılırken *mim* harfinin *lam'a* dönüşmesi sonucunda *Kırkkilise* halini almış olabilir.

³ Ali Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, 1. Kitap, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi 1948, s. 53.

⁴ İslâm Ansiklopedisi, "*Kırklareli*", s. 762-764; Hamid Sadi, "Paşaeli", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. I, İstanbul: Evkaf Matbaası 1931, s. 100; "Kırklareli", *Türk Ansiklopedisi*, c. XXII, Ankara: MEB Yayınevi 1975, s. 69; "Kırklareli", *Büyük Larousse*, c. XI, İstanbul: Gelişim Yayınları 1986, s. 6718; "Kırklareli", *Ana Britanica*, c. III, İstanbul: Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama Anonim Şirketi Yayını 1989, s. 266.

⁵ İoannu S. Yannakopulu, *Saranta Ekklesies*, Selanik: Pahuli-Yapuli Anonim Ortaklığı Yayını, 1994, s. 56-68.

⁶ "Kırkkilise'nin İsmi", *İkdam*, 14 Kasım 1922, nr. 9217.

⁷ *1967 Kırklareli İl Yıllığı*, Kırklareli: Kırklareli Valiliği Yayını, 1967, s. 199.

⁸ Şerif Baykurt, "Kırklareli", *Damla Dergisi*, sayı: 35 (1946), s. 7.

Cumhuriyetin ilanından sonra, *Kırkkilise* isminin Kırklareli'ne dönüştürülmesi teklifini⁹ Milletvekili Dr. Fuat (Umay) Bey, TBMM'ne sunmuş, fakat yapılan ilk görüşmede kabul edilmemiştir. İlin isim değişikliği teklifi, TBMM'nin 20 Aralık 1924 tarihli oturumunda ikinci defa görüşülerek kabul edilmiştir. Kırkkilise isminin Kırklareli'ne dönüştürülmesi, 14 Ocak 1925 tarih ve 82 sayılı Resmî Gazete'de¹⁰ 537 no'lu kanun olarak yayınlanmış ve şehrin fethi sırasında şehit düşen *kırk kimsenin* anısına hürmeten şehrin ismi *Kırklareli* olmuştur.

Şehir, Osmanlı Devleti topraklarına katıldıktan sonra¹¹ Rumeli Eyaleti'nin Paşa Livâsı'na bağlı bir kaza, 1846 yılında da Edirne Vilâyeti'ne bağlanarak Edirne'nin kazası olmuştur. 1870 yılında hazırlanan *Edirne Vilâyet Sâlnâmesi*'ne göre, Pınarhisar, Babaeski, Kırkağaç, Ahtapoli, Sultanyeri, Cisri Mustafa Paşa (Svilengrad) ve Havsa'dan oluşan şehir, yedi nahiyeli kaza durumuna gelmiştir. Şehir 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos Önbarış Antlaşması'yla (3 Mart 1878) yeni kurulan Bulgaristan Prenslığı'nin¹² sınırları içine alınmasına rağmen, antlaşmanın uygulanmaması üzerine, Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) gereğince, Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir. 1885 yılına gelindiğinde ise Kırkkilise, Lüleburgaz, Ahtapoli, Vize, Babaeski, Midye, Tırnova, Pınarhisar kazaları¹³ ve Üsküp, Kavaklı, Eski Poloz, Koyva nahiyeleriyle Edirne Vilâyeti'nin bir sancağı olmuştur (bkz. Tablo 1. 1).

⁹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, c. X, Ankara 1958, s. 468-469.

¹⁰ *TBMMZC*, c. XI, Ankara 1958, s.193; *Düstur (1340-1341 Teşrin-i Sâni-Teşrin-i Evvel)*, III. Tertip, Ankara: Başvekâlet Matbaası 1934, s. 49.

¹¹ Kırklareli'nin Osmanlılar tarafından hangi tarihte fethedildiğiyle ilgili sâlnâmelerde farklı bilgiler geçmektedir. 1310 Edirne Vilâyet Sâlnâmesi'ne göre şehir, 768/1366-1367 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir: "Kırk Kilise-Hirakliya-Kasabası Hüdâvendigâr Gâzi Aydos ve Karinâbâd ve Pınarhisar ve Vize ve Süzebolu kasabalarını feth ve teshîr buyurdıkları 768 tarihinde Timurtaş Paşa mârifetiyle dâhil-i daire-i Memâlik-i Osmâniye eylediği rivâyet tarihiyyedir."; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne*, Edirne: Vilâyet Matbaası, 1317, s. 492; 1317 ve 1319 yıllarına ait Edirne Vilâyet Sâlnâmeleri'nde ise, fetih tarihi olarak 769/1367-1368 yılı verilmektedir: "Kasaba-i mezkûre Hüdâvendigâr Gâzi tarafından 769 tarihinde zamîme-i mülk-i Osmâni kılınmıştır"; Edirne, Sâlnâme, 1317, s. 398; 1319, s. 1009).

¹² Ayastefanos Önbarışı'na göre Bulgaristan sınırı, doğuda Midye ve Lüleburgaz'ın yanından geçirildi. Böylece Babaeski, Kırklareli, İskeçe Bulgaristan'da kalarak yeni kurulan Bulgar Prenslığı'ne bırakıldı. Bu antlaşma ile hemen hemen bütün Rumeli Bulgaristan'a veriliyordu; Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara: Çağ Matbaası, 1980, 3. baskı, s. 154-155.

¹³ Sancak, illerle ilçeler arasında yer alan yönetim birimi; Kaza, bugünkü ilçenin karşılığı; nahije, ilçeden küçük idarî birimdir.

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrافی İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

Tablo 1. 1 Kırkkilise Kazası İdari Bölünüşü (1870)¹⁴

Kırkkilise Kazası İdari Bölünüşü (1870)	
Kırkkilise Merkez Kaza	
Babaeski Nahiyesi	
Kırkağaç Nahiyesi	
Ahtapoli Nahiyesi	
Sultanyeri Nahiyesi	
Cisri Mustafa Paşa (Svilengrad) Nahiyesi	
Havsı Nahiyesi	
Pınarhisar Nahiyesi	

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşıdan sonra Balkanlar'dan Anadolu'ya başlayan göç hareketleri, şehri nüfus bakımından etkilemiştir. Genellikle Balkanlardan kaçarak Trakya'ya gelen Türklerin bir kısmı, önce hükümet tarafından satın alınan çiftliklere, daha sonra da yeni kurulan köylere yerleştirilmişlerdir. Göçlerle Balkanlar'ın küçük bir modeli halini alan şehir, önemli bir sorun çıkmadan Balkan Savaşları'na kadar huzur içinde yaşamayı başarmıştır.

75

1. Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (1880)

Kırkkiliselisi *Melissinos Hristodulu* tarafından 26 Ekim 1880 tarihinde Atina'da kaleme alınan ve özgün adı Ιστοριογεωγραφική περιγραφή της Επαρχίας των Σαραντα Εκκλησιών *İstoriogeografiki Perigrافی Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision* (*Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*) adlı Yunanca eser 1881 yılında Atina Th. Papaleksandri Matbaası'nda basılmıştır. Tamamı 103 sayfa olan kitabın Yunanca'dan Türkçe'ye çevirisi KLUBAP-195 No'lu proje çalışmasıyla sağlanmıştır.

1.1. Melissinos Hristodulu'nun Biyografisi

Melissinos Hristodulu, Kırklareli'nin tanınmış ailelerinden birinin oğlu olarak 21 Mart 1855 tarihinde Kırkkilise'de doğdu. Temel eğitimini buradaki Rum okullarında tamamladı. Ardından, İstanbul'daki Mekteb-i Kebir'de öğrenim gördü ve memleketine dönerek bir süre öğretmenlik yaptı. Yükseköğrenimini Atina Hukuk Fakültesi'nde tamamlayan Hristodulu, Doğu Trakya'da avukatlık yaptı. 1893 yılında ruhban sınıfına dâhil olarak *diyakoz* (Papaza yardım eden din görevlisi) olarak çalıştı. Filibe

¹⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne*, "Kırkkilise Sancağı", 1885, s. 195.

Metropolitliği'nde arhimantrit (başpapaz) olarak çalıştı ve Antakya Patrikliği'nde görev yaptı. 13 Şubat 1914 tarihinde Maronya (Maroneia) Metropolitisi oldu. Metropolitlik merkezi Gümülcine o tarihte Bulgar işgalinde olduğu için, uzun süre Taşoz (Thasos) Adası'nda kaldı ve 1919 yılında bölgede müttefikler arası Batı Trakya Yönetimi kurulunca adadan ayrılarak görev yerine geçti. Gümülcine'de fazla kalamadı ve rahatsızlanması üzerine önce Taşoz Adası'na, daha sonra da doğum yeri Kırkkilise'ye döndü. Geçirdiği beyin kanaması sonucu 2 Ekim 1920 tarihinde Kırkkilise'de hayatını kaybetti.

Eserleri: Hukuk konularında yazdığı kitaplar dışında yazmış olduğu diğer eserlerinden sadece İstanbul'un Kurtuluş semtini konu alan *Tatavla Tarihi* adlı eseri Türkçe'ye çevrilmiştir.

- *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*, Atina 1881 104 s. (İstoriogeografiki Perigrafi Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision-Ιστοριογεωγραφική περιγραφή της Επαρχίας των Σαράντα Εκκλησιών),
- *Bazı İdari ve Kilise Meseleleriyle Birlikte Trakya ve Kırk Kilise*, Patrikhane Matbası, İstanbul, 1897, 304 s. [İ Thraki Ke E Saranta Ekklisie. Meta Tinon Diikitikon Ekklisiastikon Zitimatou- Η Θράκη και αι Σαράντα Εκκλησίαι. Μετά τινών διοικητικών εκκλησιαστικών ζητημάτων (1897), Σελ. 304. 5]. Bu kitabın 121-267 sayfalar arasındaki ikinci bölümü Kırkkilise'ye ayrılmıştır.
- *Tatavla Tarihi*, Çev. Haris Rigas, Anna Maria Aslanoğlu, Stefo Benlisoy, İstos Yayinevi, İstanbul 2013.¹⁵

1.2. Eserin Tanıtımı

Doğup büyüdüğü Kırklareli'ne olan sevgisini dile getirdiği eserine beşinci sayfada *İthaf* ile başlayan Hristodulu¹⁶ kitabını bu kente armağan etmiştir:

Çok sevdiğim Kırkkilise, bu eser doğma büyüme bu kasabanın evladı Melissinos Hristodulu tarafından sana duyulan derin sevginin çok küçük bir nişânesi olarak ithaf edilmektedir.

¹⁵ Yazarın hayatı ile ilgili notların yazımında yararlanılan internet kaynakları:

http://users.sch.gr/markmarkou/1901_1930/1920/koim/melissinos_christodoulou.htm (Erişim 10.04.2020), <https://sidirasioannis-amvonfanariou.blogspot.com/2017/08/1914-1921.html> (Erişim 10.04.2020).

¹⁶ Melissinos Hristodulu, *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*, Atina: Atina Th. Papaleksandri Matbaası, 1881, s. 3.

Çok sevdiği memleketine vefa borcunu ödemek için bu kitabı yazdığını belirttiği *Okurlara* bölümünde Kırklareli tarihine duyduğu ilgiyi vurgulayan yazar, burada yaşanan gelişmeleri yakından takip ederek, bölgenin örf, adet ve kişilerin tanıklığıyla nakledilen kayıtları derleyip, resmi belgeleri kendi kişisel yorumuyla harmanlamıştır. Hristodulu, sadece Kırkkilise merkez ilçenin değil, çevresine yaptığı seyahatlerde edindiği bilgileri de derlemiştir. On beş bölümden oluşan kitabın başlıkları şöyle sıralanmıştır:

1. I. Bölüm: Trakya'ya Dair,
2. II. Bölüm: Kırkkilise Sancağı'na Dair,
3. III. Bölüm: Kırkkilise,
4. IV. Bölüm: Pınarhisar,
5. V. Bölüm: Vize,
6. VI. Bölüm Lüleburgaz,
7. VII. Bölüm: Babaeski,
8. VIII. Bölüm: Midye,
9. IX. Bölüm: Ahtapol (Agathopolis,)
10. X. Bölüm: Turnova,
11. XI. Bölüm: Koşçaz,
12. XII. Bölüm: Nüfus,
13. XIII. Bölüm: Eğitim Konuları,
14. XIV. Bölüm: İklim
15. XV. Bölüm: Sanayi ve Ticaret.

Hristodulu, halkın beğenisine sunduğu kitabının mükemmel olduğunu ve eseriyle gurur duyduğunu bu bölümün sonundaki cümlelerinde açıkça belirtmektedir:¹⁷

Kırkkilise tarihini daha eksiksiz bir şekilde araştırmalarına vesile teşkil etmesi ve en azından bu yönde faydalı olması ümidiyle halkın beğenisine takdim etmekteyim. Daha uygun ve daha uzman bir başkasının bana bu çalışmadan daha kapsamlı ve daha mükemmel bir eser takdim etmesini diliyorum. Bu çalışmayı eleştirme talihsizliğinde bulunacak biri olursa ona, herhangi bir esere yönelik eleştirinin başarılı kabul edilmesinin ortaya konulmuş daha iyi başka bir eserle ancak mümkün olacağı yanıtını verirdim.

Mutlu olmanız dileğiyle

Atina 26 Ekim 1880

Müellif

MELISSINOS

HRİSTODULU

Melissinos Hristodulu'nun *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açından Tasviri* adlı eseri, *Kırkkilise, Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Midye*

¹⁷ A.g.e., s. 5-6.

(*Kıyıköy*), *Koççağız*'la 1880 yılında Kırkkilise sınırları içinde olan ancak bugün Bulgaristan'da bulunan *Ahtapol* (*Agathopolis*) ve *Tırnova* gibi yerleşim yerleri hakkında bilgi veren birinci elden kaynaktır. Yazar eserinde, adı geçen yerleşim yerlerinin tarihi, nüfusu, eğitim durumu, iklim ve sanayisiyle ilgili bilgiler vermektedir. Özellikle kitabın on ikinci bölümü olan *Nüfus İstatistikleri* bölümü dikkat çekicidir. Yazar, bu bölümü Kırkkilise çevresine yaptığı seyahatlerinde dostlarından edindiği bilgilere göre hazırladığını söylemektedir. Bölümde verilen nüfus istatistikleri resmi verilere dayandırılmamakla beraber, yetkili kişilerden alındığı için önemlidir. Döneme ait ulaşılacak kaynakların az olması da bu bilgileri değerli kılmaktadır. Genel sonuçla beraber *Kırkkilise*, *Babaeski*, *Lüleburgaz*, *Vize*, *Midye*, *Ahtopolis*, *Tırnova*, *Pınarhisar* ve *Koççağız*'ın nüfus istatistikleri on tablo halinde verilmiştir.

Yazar, bölgeyle ilgili tarihi bilgiler verirken Kırkkilise'de 1. kitabe, Skopelos'da (Eski Polos) 2. kitabe, Pınarhisar'da 3. kitabe, Vize'de 4., 5., 6., 7. ve 8. kitabeler, Düzova'da 9. ve 10. kitabeler, Lüleburgaz'da (Misinli 11. kitabe), Tırnova'da bulunan 12., 13. ve 14. kitabe hakkında kısa bilgiler vermektedir. Eserin on beş bölümü içerisinde en uzun olan bölümleri *Kırkkilise* başlıklı üçüncü bölümle yerleşim yerlerine göre eğitim bilgilerinin verildiği onüçüncü bölüm olan *Eğitim Bölümü*'dür.

Eserin 83-103. sayfaları arası Tırnova, Babaeski, Lüleburgaz, Vize, Yenice (Skepasto), Kaynarca, Çongara (Cevizköy-Pınarhisar)¹⁸, Pınarhisar, Petra (Kayalı), Efkaron (Altınköy), Skopos (Üsküp), Kırkkilise, Filibe, Edirne, Tekirdağ, Çorlu, İstanbul ve Atina'dan kitabı almak için isimlerini yazdıranlara ayrılmıştır.

¹⁸ Cevizköy (Pınarhisar), Tür. ceviz, cevizgillerin örnek bitkisi olan, uzun ömürlü, gövdesi kalın, kerestesi değerli, yurdumuzda çok yetişen ağaç, TDK, 2011, s. 458; Tür. köy köylük yer, köy yeri, TDK, 2011, s. 1509; I. Demiray çalışmasında köyün önceki ismini *Çongara* olarak belirtmiştir. Bu köyde yerleşmiş halkın anlattıkları çerçevesinde bu yerleşim yerine önce Çongur Türkleri'nin geldiği daha sonra ise Rum ve Bulgarların bu yerleşim yerini mesken tuttıkları öğrenilmektedir. Ünlü Türk komutanlarından Talat Paşa'nın da bu köye Balkan Savaşı yıllarında gelerek cephe komutanları ile görüşme yaptığı rivayet edilmektedir; G. Demiray, *Kırklareli Pınarhisar Merkez İlçesi ve Köyleri Ağzı İncelemesi*, Edirne: Trakya Üniversitesi 2008, s. 16-17, 2. Çongur Türkleri gelip yerleştiğinden köy Çongara ismini almış. 1325 yılında Bulgar ve Yunanlılarda köyden ayrılınca köyde yalnız Türk kalmıştır. Balkan Harbi'nden sonra tekrar Rumlar köye gelmişse de İstiklal Savaşı'nı takiben yerlerine zamanla Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya'dan gelen Türkler yerleşmiştir. 1928 de il meclisi kararıyla Cevizköy adını almıştır; S. Gümülcine, *Pınarhisar Kazası Monografyası*. İstanbul: 1968, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Mezuniyet Tezi.

2. Eserin Bölümleri

2.1. Genel olarak Trakya'ya Dair

1880 yılında *Kırkkilise* Trakya Bölgesi'nde Edirne Vilayeti'nin bir sancağı konumunda olduğu için yazar, kitabının birinci bölümünü *Genel Olarak Trakya'ya Dair* başlığıyla Trakya hakkındaki genel bilgilere ayırmıştır. Trakya isminin nerden geldiği üzerinde duran Hristodulu, yararlandığı kaynağı belirterek konuyla ilgili řu bilgileri vermiştir:

İyon lehçesinde Thriki (Θρηκη) ve Thriiki (Θρηικη) olarak adlandırılan Trakya (Thraki-Θρακη), adını Nuh'un oğlu Yafes'in (Yaratılış/Tekvin 1. Bölüm) oğlu ilk kurucusu Theira'dan almıştır. Burayı Theiris ve Theira olarak adlandırmaya başladılar ancak Yunanlar (Helenler) burada yaşıyanların adını Thrak olarak değiştirdiler.

Trakya'da meydana gelen *Med* Savaşları Trakya'nın Roma hâkimiyetine girmesi Batı Roma İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ve Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olmasına kadar geçen süre kısaca özetlenmiştir. Bölüm 1453 yılında Sultan II. Mehmed tarafından İstanbul'un fethedilmesiyle sona ermektedir.

Antik çağlarda bölgenin sınırları ve kapsadığı alan zaman zaman farklılıklar göstermiştir. Homeros'a göre Trakya, Avrupa'ya dâhil olan ve Tesalya'nın ötesinde yer alan coğrafi bölgeyi içermektedir. Yazarın Eskiçağ'daki Trakya hakkında yazdıkları aşağıdaki gibidir:

Eski çağlarda Trakya, aralarında sınırlı düzeyde farklar bulunan aynı geleneklere ve kanunlara sahip olan ve pek çok halkın yaşadığı bir bölgeydi (Herodot, 5, 3). Verimli toprakları ve burada bulunan altın, kurşun madenleri ve diğer doğal mahsulleri ve özellikle de mükemmel derecede güzel olan atlarıyla meşhurdu. Trakya'nın sakinleri antik dönem coğrafiyacıları ve tarihçilerine göre farklı millet ve halklardan oluşmaktaydı ve onlar yiğit ve savaşçı bir millet olarak kabul edilmekteydi.¹⁹

2. 2. Kırkkilise Sancağı'na Dair

Kırkkilise sancağının, sınırları ve idari yapısı hakkında bilgilerin verildiği bu bölüm *Kırkkilise Sancağı'na Dair* başlığını taşımaktadır. Buna göre sancağın doğu istikametinde Karadeniz, batı yönünde Edirne sancağı, kuzeyde şarki Rumeli sancağı, güneyde ise Rodosto (Rhaedestus) bugünkü adıyla Tekirdağ Vilayeti bulunmaktadır. İdari açıdan Edirne Vilayeti'ne bağlı olan sancak dokuz idari bölgeye ayrılmaktadır. Bunlar birinci dereceden paşa unvanına sahip mutasarrıflık merkezinin bulunduğu *Kırkkilise*, başında kaymakam unvanlı idarecilerin olduğu *Tırnova*, *Vize*, *Lüleburgaz*, *Babaeski*, *Midye*, *Ahtapol* kazaları ve başında müdür unvanlı

¹⁹ Hristodulu, a.g.e., s. 7-9,

idarecilerin bulunduğu *Pınarhisar* ve *Koçaz* nahiyeleridir.²⁰ Kilise yönetimi açısından ise aşağıdaki şekilde bir idari düzenlemeye sahiptir: Kırkkilise Sancađı²¹, Pınarhisar nahiyesi, Babaeski ve Lüleburgaz kazaları Edirne metropolitliğinin²² ruhani yetki alanına, Lüleburgaz kazasının dört köyüyle Pınarhisar nahiyesinin Çongara Köyü ise Vize metropolitliğine bağlıydı.

Vize kazası, eskiden beri kendi piskoposluğu olan Midye kazası, Lüleburgaz kazasının Mesini (Misinli), Satıköy, Çiftlik Köyü ve Ahmetbey Köyü, Agathopoli'nin Agios Stefanos, Pirgoplu, Matzura ve Platsa Köyleri, Pınarhisar nahiyesinin Çongara Köyü ve Silivri kazasına bağlı Yeniköy adlı yerleşimler Vize metropolitliğinin ruhani yetki alanına dâhildi.

Agathopoli kazası ise yukarıda sözü edilen köyler sayılmazsa Tırnova kazasının Ortodoks Başrahibi tanımayan Göktepe, Konak, Kalova, Zaperno, Vizitsa ve Grammatiko adlı altı köyüyle birlikte Sozuagathopoli metropolitliğinin ruhani yetki alanına tabiydi.²³

Bahse konu metropolitliklerden Edirne sıralamada on birinci taht olarak kabul edilmektedir ve Edirne metropoliti ipertimos ve tüm Haemimontus (Aimimontou)'nun eksarhı ünvanını taşımaktaydı. Vize tahtı hiyerarşide kırk birinci sırada olup buranın metropoliti ipertimos ve Karadeniz Eksarhı ünvanına sahiptir. Sozuagathopoli tahtı ise hiyerarşide kırk altıncı sıradaydı ve buranın metropoliti ipertimos ve tüm Karadeniz eksarhı ünvanına sahipti.

---

²⁰ *A.g.e.*, s.10.

²¹ Son olarak Kilise'nin gösterdiği ilginin bir sonucu olarak Kırkkilise'ye Skopelos Azizi ünvanı ile bir piskopos görevlendirildi.

²² Gerek Koçaz nahiyesi gerekse Tırnova kazası Edirne'nin (Adrianopolis) yetki alanına tabidir ancak Tırnova'nın (Sozoagathopoli Metropolitine tabi olan) altı köyünü istisna tutmak gerekir. Bulgar meselesinin (Bulgarların İstanbul'daki Fener Rum Patrikanesinden ayrılma talepleriyle başlayan kilise kavgası kastedilmektedir) ortaya çıkmasından sonra bunlar ve sancaktaki neredeyse tüm Bulgarlar artık bizim başrahibimizi (Edirne Metropolitini) (ruhani önderleri olarak) tanıyıyorlar.

²³ Agathopoli 1760 yılına kadar Edirne'ye bağlı bir piskoposluktu, aynı yıl bu statüsü kaldırıldı ve Filibe'den Serafim'in patrikliği zamanında Ekumenik tahta Başpiskoposluk ünvanı ile kaydedildi (Athanasios İpsilantis, *Ta Meta tin Alosin (1453-1789)*, Typog. I. A. Vretou, En Konstantinoupolei (İstanbul) 1870, [Tam künye çevirmen tarafından yazılmıştır]). 1829 yılında Türkler ve Ruslar arasındaki savaştan sonra akdedilen barış antlaşmasıyla bu kazanın ve Sozupoli (Şarki Rumeli'de bir yerleşim yeri) halkının büyük bir kısmı Eflak ve Boğdan prensliklerine göç etti. Kilisenin girişimi sonucu iki kaza tek çatı altında birleştirildi ve iki Başrahibi finanse edecek durumda değillerdi. Bu yüzden her iki kazanın piskoposu Sozuagathopoli Metropoliti olarak adlandırılmaktadır.

2. 3. Kırkkilise

Kırkkilise başlıklı üçüncü bölüm kitabın en uzun bölümü olup on yedi sayfadan oluşmaktadır. Ana başlık altında *Şehrin Konumu-Kuruluşu- Adı-Yerleşim Yeri- Antik Anıtlar, Kırçalılar, Kırkkilise Çevresinde Bulunan Bazı Yerleşim Yerleri [Skopos (Üsküp), Efkaron, Skopelos (Eski Polos), Petra (Kayalı)]* olmak üzere üç alt başlık bulunmaktadır. Bu bölümde Kırkkilise Sancağı'nın konumu aşağıdaki gibi verilmektedir:²⁴

İstanbul'dan 34 saat, batı istikametinde bulunan Edirne'den 12 saat, Şarki Rumeli'den 8 saat, Karadeniz'den 16 saat ve Marmara'dan 18 saat uzaklıktadır. Aynı adı taşıyan idari birimin merkezidir. Kırkkilise'nin ortasından geçen çay, kenti biri karşı tarafta doğudan batıya doğru uzanan diğeri de görkemli tepelerin üzerinde bulunan iki mahalleye ayırmaktadır. Şehrin etrafında geniş bir alana yayılmış bulunan bağlarla kaplı ovalar, şehre büyüleyici bir güzellik katmakta ve bağlardaki, insan eliyle yetiştirilmiş diğişik türde meyve ağaçları sıcak yaz günlerinde serin gölgeleriyle cana can katmakta ve şehir halkına huzur vermektedir.

Sancağın adı Hammer'in, *Türk İmparatorluğu'nun Tarihi* adlı eserinde Herakleia olarak geçmektedir. Antik döneme ait bu ismin daha sonra nasıl oldu da Kırkkilise'yle diğiştirildiği konusunda yazarın bir fikri olmamakla beraber bazı rivayetlerden söz etmektedir. Buna göre:

İstilacılar, şehri adlandırma konusunda şehrin biraz dışında güney tarafında bulunan bir kiliseden esinlendiler. Öncelikle bu kiliseden dolayı şehir Kır Kilise (Kır-Kılıσé) olarak adlandırıldı, ardından anlaşılın telaffüz diğişimiyle konuşma dilinde ve yazıda bu isim Kırkkilise'ye (Σαράντα Εκκλησία) dönüştü.

Kırkkilise'nin önceleri çok önemli bir konuma sahip olmadığını yazan Hristodulu, buna bağlı olarak nüfusunun da fazla olmadığını belirtmektedir. Şehrin nüfusu ancak Sultan I. Murad döneminde (1372) Türkler tarafından fethinden sonra kayda değer bir Türk nüfusun şehre yerleştirilmesiyle önemli oranda artış kaydetmiştir. 1674 yılında da Sultan IV. Mehmet Balkan (Aimos) dağı ve Tuna'nın karşı yakasından Kamenitsi sancağı sakinleri olan Yahudileri ve Akkerman, Kieli ve Vender'den²⁵ göç ettirdiği iki bin sipahiyi sancağa iskân ettirmiştir (Kaynak: Athanasios İpsilantis, Ta Meta Tin Alosi=Fetihden Sonra Yaşanan Gelişmeler).

Şehrin nüfusu XVIII. yüzyılın sonlarına doğru hissedilir oranda artış kaydetmiştir. Bunun en önemli nedeni de bu dönemde çevre köy ve kasabalardan çok sayıda insanın, bölgeyi yağmalayıp yakıp yıkan meşhur

²⁴ A.g.e., s.11-13.

²⁵ Bunlar Besarabya'nın şehirleridir.

Kırcalıların eşkıya çetelerinden, Kara Feyzi'nin liderliğindeki Delibaşılar, Yeniçeriler, Baltacılar ve Bostancıların köylere yönelik ardı arkası kesilmeyen akınlarından kurtulmak için nispeten daha güvenli olan Kırkkilise'ye göç etmeleridir.

Yazar, *Kırcalılar* alt başlığını verdiği bölümde Kırcalıların bölgeye yaptığı tahribat ve yağmaları anlatmaktadır. Bu saldırılar sonucunda bölge halkı eşkıya çetelerinin akınlarından kurtulmak için kendi kasabalarına göre daha güvenli olan Kırkkilise'ye göç etmişlerdir. Çünkü Kırkkilise, Kırcalılar gelmeden önce şehrin etrafına çukurlar kazılarak, sokaklara geçiše engel olmak için keten ağ ve variller koyularak koruma altına alınmıştır. Ayrıca daha önce yapılmış olan ve hala ayakta kalan bazı müstahkem surlar da şehri korumaktadır.²⁶ Kırkkilise'de başarılı olamayan Kırcalılar, *Yenna (Kaynarca)*, *Derven (Yeni Köy)*, *Lüleburgaz*, *Babaeski*, *Skopos (Üsküp)*, *Skepasto (Yenice)*, *Azaras* ve *Efkariion* gibi kasaba ve köylere yönelmişler ve buralarda büyük tahribat ve yağmalar yapmışlardır. Bölge sakinleri kurtuluşu Kırkkilise ve İstanbul'a göç etmekte bulmuştur. Sancak nüfusunda, sınırları içinde yaşanan felaketler nedeniyle gerçekleşen göçler ve şehre kuzey bölgelerden iş bulmak amacıyla gelen Bulgarlarla XVIII. yüzyılda büyük bir artış görülmüştür.²⁷

Kırcalıların bölgeye yaptıkları tahribat ve yağmanın anlatıldığı kısmın hemen ardından Antik eserler başlığı altında kitabeler anlatılmıştır. 1. kitabe Kırkkilise'de bulunmaktadır. Bu çarşıda bulunan bir işyerinin duvarında yer alan 0.57 m. uzunluğunda ve 0.30 m. genişliğinde dikdörtgen şeklinde bir taştır (kitabe). Yazarın belirttiğine göre bu taş kitabe şehrin kuzeyinde yaklaşık 80 yıl önce bulunmuştur.²⁸ Çevresinde ve özellikle sağ tarafındaki taş bir miktar kırılmış vaziyettedir. Kitabelerde yer alan ifadeler eski Yunancadır ve anlamlı bir bütünlük oluşturmamaktadır. Ayrıca yazar tarafından aşağıdaki not düşülmüştür:

Sancak sınırları içinde günümüze kadar ulaşmış olan çok sayıda antik yazıttan görebildiklerimi ve kendi el yazımla kayda geçirme imkânı bulduklarımaya burada yer verdim. Bunlardan bazılarının muhtemelen başka yerde de yayınlanmış olduklarını biliyorum. Bu yazıtları sadece kaydetmekle yetiniyor ve incelenme ve açıklamalarını bu konunun uzmanlarına bırakıyorum.

Şehrin güneyine doğru, yaklaşık onbeş dakikalık mesafede, Kilisecik yolu olarak bilinen mevkide ve Aşağı Pınar olarak anılan yerlerde bağ ve tarlalar

²⁶ A.g.e., s.15.

²⁷ A.g.e., s.16-21.

²⁸ Kitap 1880 yılında yazıldığına göre 1800'lü yılların başları olmalıdır.

kazılırken antik döneme ait çok sayıda sikke, mezar, duvar kalıntıları bulunmuştur. Bu bölgede yürütülen faaliyetler sonucunda topraktan kemikler, seramikler, tuğlalar, 500 okka kapasiteli çok sayıda küp ve bazı altın, gümüş, bakır ve metal eşyalar çıkarılmıştır. Benzer türde eşyalar kuzey istikametinde bir saatlik mesafede bulunan Paşaoğlu adını taşıyan yerde de bulunmuştur. Bu buluntular buraların eskiden yerleşim yeri olduğunu kanıtlamaktadır.²⁹

Kilisecik Yolu mevkiinde keşfedilen daha başka pek çok buluntunun yanında çok eski yıllara ait bronzdan ince işçilikte kullanılan alet edevat da bulunmuştur. Bunlar 0.22 cm uzunluğunda, 0.06 cm genişliğinde ve 0.01 cm kalınlığındaki balta ile 0.01 cm kalınlığında yedi adet yontu aletidir.³⁰

Aşağı Pınar mevkii yakınlarında halk arasında “tumba”³¹ (antik mezar) olarak anılan ve Türkçe’de tepe olarak adlandırılan çok büyük bir höyük yer almaktadır. Yazarın anlattığına göre, 1829 yılında Kırkkilise’de buldukları sırada Ruslar tarafından yapılan kazı sırasında bu höyüğün altında bulunan bir yapı keşfedilmiş ve buraya pek uzak olmayan bir yerde de mermerden bir atlı heykeli bulunmuştur. Ancak keşfi gerçekleştirenler tarafından heykel kırılmıştır.

Bahsi geçen höyüğe birkaç dakikalık mesafede daha küçük başka bir höyük bulunmaktadır, 1874 yılında bu höyüğün altında büyük yumuşak taşlardan

---

²⁹ Sancak sınırları içinde pek çok yerde kimi antik objelerle birlikte keşfedilmiş olan bu tür kalıntılar muhtemelen Ptolemeos Klaudius, Stefanos Vizantios ve başka yazarlarda geçen Trakya’daki çok sayıda şehir ya da daha küçük yerleşimlere işaret etmektedir. Bu yerleşimler Bizans döneminde büyük yıkıma maruz kaldı, çünkü kuzeyden gelen çeşit çeşit ve farklı adlar altındaki Slav, Goth, Hun, İskit ve Bulgarlar gibi göçebe yağmacı topluluklar Bizans Devletine ve özellikle de Trakya’ya yönelik akınlar düzenlediler ve büyük yıkımlara neden oldular. İskitlerin Trakya’ya yönelik akınlarından birinin neden olduğu yıkımı Nikitas Honiatis, (İstanbul’un) Latinler tarafından ele geçirilmesinin ardından yaşananlara yer verdiği eserinde (*Hroniki Diigisis Xρονική Διήγησις*) çarpıcı bir şekilde şöyle anlatmaktadır. İskitler ve Ulahların gerçekleştirdikleri akınlarda neden oldukları zarar ve felaketler o boyuttaydı ki böylesi daha önce ne görülmüş ne insan yüreği böyle bir acı yaşamıştı. Çok büyük ve meşhur şehirler, görülmeye değer yerleriyle kalabalık kasabalar, özenle dikilmiş ağaçların olduğu tarla ve çayırlar, çiçek açmış cennetler, şırl şırl akan berrak kaynak suları ve meyve ağaçları, yüksek tavanlı evler, aşırı derecede hayranlık uyandıran, özenle inşa edilmiş, envai çeşit renklerle süslenmiş konutlar, her türden güzelliklerle bezenmiş hamamlar, meyve yüklü bağlar ve başak tutmuş buğdaylar ve daha bir çok bizim hayatımızı güzelleştiren ve ona zevk katan ve etrafımızda dolaşan güzellikler, tüm bunlar insanlardan yoksun bir şekilde vahşi hayvanların ve kirpilerin mekânına dönüştü.

³⁰ Tüm bunlar bir Türk (Osmanlı) lirası karşılığında satın alınarak hemşehrim Doktor Evangelos’un muhafazası altında bulunmaktadır.

³¹ Kuvvetle muhtemel sözcük Latince Tumulus’tan gelmektedir ve bu da toprak (höyük) mezar ya da temsili mezar anlamına gelmektedir.

yapılmış antik bir mezar keşfedilmiştir.³² Höyüğün yakınında bulunan tarlada antik döneme ait çok sayıda sikke bulunmuştur.

Şehrin doğu istikametinde bir saatlik bir mesafede Kanara Deresi mevkiî yakınlarında, çiftçiler toprağı işledikleri esnada, iç kısımlarına beyaz kireç sürülmüş dört eski mezarla üçünün içinde kilden birer çömlek bulunmuştur.³³ Kilden yapılmış küplerden birinin içinde Büyük İskender ve Seleukos damgalı antik sikkeler, diğerinde ise altından küçük bilezik ve küpeler bulunmuştur. Yazar, buradan çıkan sonuca göre sonuncu mezarın bir kadına ait olduğu hakkında fikir yürütmüştür. Ayrıca sözü edilen mezarların çevresinde bulunan tarlalarda daha ziyade (Büyük) İskender adına basılmış çok sayıda antik döneme ait madeni para bulunduğunu da yazmaktadır.

Yazarın anlattığına göre şehrin batı istikametinde İraklitsa Köyü yakınlarında ve Karakoç Köyü yakınlarında başka höyükler de mevcuttur. Doğü yönü ile kuzeydoğuda Demirci Halil yakınlarında da höyükler bulunmaktadır.

---

³² Antik mezarların pek çoğu toprak ya da taş yığınydı (toprak, sütunlar ve tümülüsler), diğerleri taş yapıları ve çoğu zaman da özenle süslenmiş vaziyetteydiler (Yunan Arkeolojisi Sözlüğü [Leksiko Ellinikis Arxailogias] Smith). Bu tür bir mezarın içine giren herhangi bir kimse güneiden giriş yaptığında 1.55 m. yüksekliğinde, 1.13 m. genişliğinde ve 1.80 m. uzunluğunda kemerli koridorla karşılaşır, mezarın girişi her biri yaklaşık yarım metre (Fransız metresi) çapında kare biçimli sütunlarla tecrit edilmiş vaziyettedir. Daha sonra genişliği 0.28 m. yüksekliği 1.55 m. olan ikinci bir girişle karşılaşır, burası çok özenle yerleştirilmiş bir taş kapı ile kapatılmıştır; öyle ki duvarla bu levha arasında bir bölme çizgisi olduğu dahi farkedilmez. Her şeyin şaşırtıcı derecede bir özenle yerleştirildiğini gözlemledikten sonra kendini 2.66 m. yüksekliğinde, 3.00 m. uzunluğunda ve aynı genişlikte olan esas kubbeli/kemerli yapının (yani mezar odasının ç.n.) içinde bulur ve karşılaştığı görüntü yapının yakın zaman önce inşa edildiği izlenimi verir. Burada 2.16 m. uzunluğunda, 1.66 m. genişliğinde ve 0.47 m. yüksekliğinde, girişin karşısındaki sol köşeden sağ köşenin yakınına kadar uzanan bir “edolio” oturma eşyası yer almaktadır. Girişin sol tarafında üç basamaklı bir merdiven bulunmaktadır ve onun önünde yaklaşık 0.12 m. genişliğinde, köşelerinden dört taş ayak üzerinde oturmuş bir taş levha bulunmuştur, onun orta yerinde ise kilden bir testi (veya vazo) bulunmuştur. Bu yapı, hazine bulma ümidiyle höyükte gece vakti kazı gerçekleştiren kimliği meçhul kişiler tarafından keşfedilmiştir. Bu kişiler mezar içine öncelikle yukarıdan höyüğün tepe kısmını kazarak mezarı keşfettikten sonra kubbeden bir levha çıkararak içeri girmişlerdir. Bir yazıt bulabilmek ümidiyle tüm levha parçalarını özenle inceledim, mezarı keşfedenler taş zemini kazarken onları paramparça etmişlerdi.

³³ Antik dönemde defin klinesi (kereveti) ve ölü ile birlikte adına lekythoi (okunuşu likithi) denilen üzerinde resim ve figürler bulunan kilden vazolar da görülmekteydi (Aristophanes, Ekklesiazuses, 1032.996) (Yunan Arkeolojisi Sözlüğü [Leksiko Ellinikis Arxailogias] M. Smith).

Bölgede iki eski kale de bulunmaktadır³⁴, bunlardan biri şehrin kuzeydoğusunda yaklaşık iki buçuk saatlik bir mesafede bulunan Yündalan Kalesi, diğeri de kuzeyde bir buçuk saatlik mesafede bulunan Keçi Hisar Kalesi'dir.

Kırkkilise ve Çevresinde Bulunan Bazı Yerleşim Yerleri alt başlığı altında *Skopos (Üsküp), Efkaron, Skopelos (Eski Polos), Petra (Kayalı)* kasabalarıyla ilgili yerleşim yerleri ve tarihi eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Hristodulu'ya göre, *Skopos (Üsküp)* kasabası, ortasından bir dere geçen iki büyük tepe üzerine kurulmuştur. Derenin üzerinde üç ahşap köprü bulunmaktadır. Köprüler derenin beri yakasındaki tepede bulunan Sakızlı ve Alemoni mahalleleriyle karşı yakada bulunan Kiriako ve Palati mahalleleri arasındaki ulaşımı sağlamaktadır.

Kasabanın kuzeyinde, yaklaşık kırk beş dakikalık bir mesafede, bazı antik dönem anıtlarının günümüze kadar ulaştığı Kastro (Kale) adı verilen mevkide, aynı adla anılan bir kasaba bulunmaktadır. Güneydoğu yönünde yarım saat uzaklıkta, Larnaki adını taşıyan mevkide, eskiden aynı adla anılan ve yaklaşık olarak bir yüzyıl önce Kırçalılar döneminde yok olan bir kasaba bulunmaktaydı. Rivayetler dışında eski dönemlere ait bir kilise de bunu teyit etmektedir.

Doğu yönünde, bir saatlik bir mesafede Hacı Faklı Köyü yakınlarında eski bir kale günümüze ulaşmış olup kalıntıları arasında bir hisar görülebilmektedir.

Efkaron adlı kasaba da, Aziz Konstantinos Dağı eteklerinde sık, ince yapraklı meşeleriyle kartpostallık hoş manzaralı bir yerdir.³⁵ Elle sıkıştırınca kolayca kırılabilen cevizleriyle meşhur devasa boyutlardaki ceviz ağaçları söylendiğine göre kasabanın bu şekilde adlandırılmasına vesile olmuştu. Yazar, kasabanın çok canlı ve gelişmiş bir durumdayken ani bir şekilde çok olumsuz yönde bir değişim geçirdiğini söylemektedir.

Kasabanın civarında bulunan eski dönemlere ait eserlerin başında güneyde yarım saatlik bir mesafede bulunan iki höyük gelmektedir. Kuzeybatıda yarım saatlik bir uzaklıkta antik döneme ait tapınaklar yer almaktadır. Kuzeyde bir saat on beş dakikalık bir mesafede Kapaklı Konağı'nın

---

³⁴ Kale ve bunların yanı sıra Tapınak deyince bunların kalıntılarını kastediyoruz. Bu kaleler kuvvetle muhtemel Büyük İstünyanos'un ardı arkası kesilmeyen barbar akınlarından devleti muhafaza etmek için inşa ettiği ve İsthmos'tan (Tuna Nehri'nden) Korint Kıstağı'na kadar ülkeyi bir uçtan öbür uca çevreleyen kalelerdir. Prokopios *Yapılara Dair* [Peri Ktismaton] adlı eserinde sadece Trakya'da ismen 182 kaleyi saymaktadır ve geriye kalanların da sayıca daha az olmadığını kaydetmektedir.

³⁵ A.g.e., s. 26.

yakınında ve güneybatıda iki saatlik bir mesafede Kilise Bayır mevkiinde antik döneme ait mezarlıklar vardır. Bu mezarlıkların yakınında çok büyük boyutlarda iki küp ve eski dönemlere ait objeler bulunmuştur. Yazar, bu buluntulara dayanarak bu mevkinin eski dönemde yerleşim yeri olduğu tahmin etmektedir.

Güneyde yarım saatlik mesafede ve batıda ise on beş dakikalık bir mesafede kaleler bulunmaktadır. Burada çok miktarda kimi antik paralar bulunmuştur. Skopelos (Eski Poloz), antik kalesi nedeniyle kayda değerdir.³⁶ İkinci kitabe, bu kalenin kulelerinden birinde bulunmuştur. Duvar içine yerleştirilmiş olan bu taş kitabe, bütün halinde olmayıp parçalanmış vaziyettedir. Uzunluğu 0.37 (m.), kalınlığı 0.12 (m.) olup kilisede muhafaza edilmektedir. Bu kale içinde eski döneme ait çok sayıda madeni para bulunmuştur. Skopelos'un kuzeyinde iki saatlik bir mesafede Fındıklı Dere yakınlarında başka bir kale daha bulunmaktadır. Skopelos'un çevresinde yaklaşık on dakikalık bir mesafede eski kiliseler bulunmaktadır. Sayıları sekiz olan ve nakledilen bilgilere göre adları günümüze ulaşmış olan³⁷ bu kiliselerin bazılarının içinde eski döneme ait kimi objeler bulunmuştur. Ayrıca daha başka bir kilise Kâfir Kaldırım mevkiinde ve iki kilise de Panagioto mevkiinde yer

---

³⁶ Bu meşhur kale, uzun bir tepe üzerinde yer almaktaydı ve büyüklüğü ile bulunduğu konumun çok yüksek oluşundan dolayı meşhurdur ve kaleden çevreyi gözlemleyen birisi uçsuz bucaksız bir ufuk çizgisiyle karşılaşmaktaydı. (Bazıları tarafından teyit edilen söylentilere bakılacak olursa bu ufuk Rodoplara ve Marmara'ya kadar uzanmaktaydı, herhangi birisi bunu iyi bir teleskopla sımayabilir). Kalenin uzunluğu yaklaşık 500 adım, genişliği 130 adım olup 4.50 m. kalınlığında bir sur duvarıyla çevriliydi. Surun çevresinde günümüzde çoğu yıkılmış olan 21 kule çıkıntı oluşturacak şekilde inşa edilmişti. Altı Fransız metresi genişliğe sahip üç kapısından biri kuzeydoğu tarafında, diğeri güneydoğu tarafında ve üçüncüsü de batı tarafında yer almaktaydı. Üç su sarnıcı bulunmaktadır ve bunlardan ikisi kale içinde, yaklaşık 30 adım uzunluğa ve 20 adım genişliğe sahip en büyüğü ise kalenin güneydoğu tarafında surun bir çıkıntısı ve ek yapısı gibi görünmektedir. Bu sarnıçta her zaman bol ve çok soğuk su eksik olmaz. Bu sarnıcın güneydoğu tarafında bulunan yaklaşık iki metre çapındaki delik sahadan (yani o çevrede yaşayanlar tarafından ç.n.) aktarılan rivayete göre kalenin fethi esnasında atılan top gülleleriyle oluşmuştur. İlaveten kale içinde kare biçimli etrafı duvarla çevrili iki çukur daha bulunmaktadır (muhtemelen bunlar da su sarnıcı vazifesi görmekteydi). Kalenin ortasında Agios Georgios Kilisesi bulunmaktadır, bu görkemli mabette Aziz'in hatırasının anıldığı gün kale içinde panayır düzenlenmektedir. Batı kapısı yanında dışarıdan bakıldığında çokgen görünümünde olan ve güney tarafında yukarıda tuğladan yapılmış bir haç bulunan görkemli bir yapı yükselmektedir. Kalenin kuzeybatı surunda bir delik bulunmaktadır ve söylendiğine göre bu yeraltı geçidi yirmi dakika uzaklıkta bulunan bir dereye kadar uzanmaktadır. Kalenin güneybatı yamacında oraya buraya dağılmış bazı kalıntılar bulunmaktadır.

³⁷ Agios Theodoros, Aya Paraskevi, Paneklisi (Gebe Kilise), Arhistratigos (Başkomutan) Kilisesi, Agios Athanasios, Agios İoannis, Aya Fotini ve köyün içinde Agios Georgios Kilisesi.

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

almaktadır, burada bazı antik dönem kalıntıları, sikkeler, duvarlar, taşlar, tuğlalar vs. bulunmuştur. Bunlar günümüze kadar ulaşmış olan söylentilere dayanarak bahse konu mevkiye eskiden Panagioto kasabasının bulunduğuna tanıklık etmektedir.

Yazarın anlattığına göre, *Skopelos (Eski Poloz)* halkıyla İskitler arasında bir muhabere yaşanmıştır. Kantakouzenos Tarihi'nde Skopelosluların bu muharebede yenilgiye uğrayarak felakete maruz kaldıkları yazmaktadır. Çok kayalık bir zemin üzerine kurulmuş olan *Petra'da (Kayalı)* muhtemelen adı da buradan gelmektedir) eski çağlara ait eserler bulunmaktadır:³⁸

Antik döneme ait madeni paralar, tuğlalar, kiremitler, demir ve duvarlar vs. keşfedildi. Bunların arasında üzerinde bir atlının tasvir edildiği ve hali hazırda Petra Kilisesi'nde muhafaza edilen bir taş levha bulunmuştur. Antik döneme ait kaleler mevcuttur.

2. 4. Pınarhisar

Pınarhisar kasabasının ve çevresindeki yerleşim yerlerinin anlatıldığı bölüme yazar, *Pınarhisar* adının anlamının açıklanmasıyla başlamıştır:³⁹

Eski adı Vrysis'tir (Çeşme). Yerel kaynaklı anlatıya göre civardaki köylerde ikamet edenlerden pek çoğu onu bu şekilde adlandırmaktadır. Kasabanın ortasında bulunan kaynağından fıskıran bol ve tatlı sular, sakin ve dingin bir şekilde akarak şehrin ortasından geçip burada bulunan üç su değirmeninin çarklarının dönüşüyle derinden gelen bir şakırtı sesi duyulur. Su orada arklara taksim edilerek kasabanın yanı başında uzanan bahçeleri sulayarak bu kasabayı sevimli ve ziyadesiyle büyüleyici kılar. Kasabanın kuzeyinde yer alan ve kalıntıları pek çok noktada günümüze kadar ulaşmış bulunan eski çağlara ait kale ve onun üç hisarı buranın antik geçmişinin tanıklarındır.

Kitapta sözü edilen kitabelerden üçüncüsü Pınarhisar'da bulunmaktadır. Bir yıl önce bir evin içinde inşaat amacıyla yapılan kazıda 0.31 m. uzunluğunda, 0.41 m. eninde ve 0.15 m. kalınlığında bir mermer kitabe parçası bulunmuştur.

Kasaba içinden kentin dış tarafına kadar uzanan bir kanalizasyon (geriz) geçmektedir. Güneydoğu tarafında yaklaşık bir saatlik bir menzil içinde dört adet höyük bulunmaktadır.

Pınarhisar ve çevresinde bulunan bazı yerleşim yerleri *Yenna (Kaynarca)*, *Skepasto (Yenice)* ve *Kurudere*'dir. Yazar bu yerleşim yerlerinin suyu bol, havasının güzel olduğunu yazmakta, hatta "yaz mevsiminde çok sayıda hasta

³⁸ A.g.e., s. 29.

³⁹ A.g.e., s. 30.

sağlıklı iklimi nedeniyle buraya gelmekte ve pek çok örnek olaydan anlaşıldığına göre kronik hastalıkları olanlar dahi çok kısa süre içinde burada şifa bulmaktadırlar” diye devam etmektedir.

Hristodulu, *Kaynarca'da (Yenna)* Bizans Dönemi'ne ait bir kilise (Koimesis tes Theotokou= Meryem'in Göğe Yükselişi Kilisesi) olduğunu ve kilisenin girişinin yanında sol duvarın üzerinde yüksekte İsa'nın *Mabede Takdimi* ilahisinin üçüncü kıtasının, kilise Yunancası'na özgü büyük harflerle yazılı olduğunu belirtmektedir: “*Sana inananların sadakati...vs.*”. Hemen bu yazının altında (patrik) Parthenios'un adı ve 714 yılı yazılıdır. Yazarın belirttiğine göre, kasabanın kuzeyinde bir saatlik bir mesafede bir kale bulunmaktadır ve oradan çok fazla uzak olmayan bir mesafede Ayazması nedeniyle Manastır (Monastirion) adını taşıyan eski bir kilisenin kalıntıları mevcuttur ve 29 Ağustos tarihinde bu kilisenin bayramı kutlanmaktadır.

Hristodulu, *Kurudere*'de de bazı çukurlar, bakır objelerle bulunan cüruflardan bir bakır madeni olduğu anlaşılan bir yer bulunduğunu yazmaktadır. Ayrıca kasabadan çok fazla uzak olmayan bir mesafede Agios Georgios (Aya Yorgi) adı verilen yerde eski bir mezarlık da bulunmaktadır.⁴⁰

2.5. Vize (Vizii)

Vize'nin mahalleri ve kiliseleri hakkında kısa bilgiler verilen bölümde çevresindeki yerleşim yerleri Düzova (*Mangriotisa*), *Hasbuğa (Azbağ)*⁴¹, *Soğucak (Krioneri)*⁴², *Sergen (Sarakina)*, *Evrenli ve Topçuköy*'ü de

⁴⁰ A.g.e., s. 31-33.

⁴¹ Hasbuğa (Vize) Tür. Has özgü; iyi cinsten, saf; hükümdara özgü olan (TDK, 2011, s. 1052, Tür. buğa/boğa damızlık erkek sığır; Türkçe Sözlük, Ankara: TDK, 2011, s. 370; Hasbuğa köyünün eski adı *Azbağ Palahur*, *Hasboğa'dır*. 1865 yılında Vize-Kırklareli-Edirne Vilayeti'ne bağlı bir nahiyeydi. Hasboğa o dönemde Saray, Yenice ve Örencik ile birlikte Vize kazasının nahiyesiydi. Daha sonra 1924 yılında Kırklareli ili Vize ilçe merkezine bağlı bir köy durumuna gelmiştir. Günümüzde Saray'ın Tekirdağ'a bağlı bir ilçe, Yenice'nin Pınarhisar'a bağlı bir belde olduğu düşünülürse, Hasbuğa'nın bugünkü konumu daha iyi anlaşılacaktır. Bugün Hasbuğa köy statüsündedir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte, başlıca neden olarak, Rumların göçü ile nüfusun azalması gösterilebilir; Gülay Çakır, *Vize İlçesinin Turizm Coğrafyası ve Değerleri*. Edirne: Edirne Matbaası, 2014, s. 28; *Hasboğa, İçişleri Bakanlığı*, 1968, s. 83-271.

⁴² Soğucak (Vize) soğuğa yakın, ısısı düşük, soğuk, soğumak, 1. Gür sulu Soğucak Deresi'nin üzerinde su ile işleyen un değirmenleri vardır. 2. Soğucak Köyü eskiden bir Rum köyüydü. 3. Köyün sakinleri 30 Ocak 1923 yılında Yunanistan ile imzalanan mübadele antlaşmasıyla yurdumuza gelen Pomak yörük (yürük) ve muhacirlerdir (macır). Pomaklar, 1924 yılında Drama'nın Leştan, yörükler Selanik'in Gevgili Köyü'nden, muhacirler ise Romanya ve Bulgaristan'ın değişik yörelerinden gelmişler. Eskiden Rumların oturduğu 2 katlı evlerde iskân etmişler; Badî Efendi, A., (2014). *Riyaz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2014, s.2386.

tanıtmaktadır. Antik döneme dayanan geçmişı, havadar ve sağlıklı iklimiyle bilinen Vize'nin dört mahalleden oluğuğunu yazan Hristodulu, mahallelerin Türklerin ve Rumların oturduğu bölgelere göre isimlendirildiğini anlatmaktadır. Kitapta belirtilen mahalleler ve oturanlar aşığıdaki gibidir:⁴³

a) *Türkler tarafından iskân edilen ve şehrin ortasında çok yüksek bir yerde bulunan Kale Mahallesi,*

b) *Kale'nin güneyinde Rumların yaşıadığı Plaça Mahallesi. Çarşı, Hükümet Konağı, Metropolitlik ve okullar bu mahallede bulunmaktadır,*

c) *Kale'nin kuzeydoğusunda, aynı şekilde Rumların ikamet ettiği Hisar (Kastro) mahallesi,*

d) *Türkler ve Rumların karışık olarak yaşıadığı Kale'nin kuzeybatısında yer alan Karşı Mahalle.*

Vize şehrinin bölgenin en önemli tarihi yeri olduğunu belirtilerek burada antik döneme ait tapınaklar, mezarlar, heykeller, kabartmalar, madeni paralar ve daha başka pek çok tarihi objenin bulunduğu buranın adeta bir tarih hazinesi olarak arkeolojik araştırmalara konu olabileceği görüğu paylaşılmaktadır. Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası burada bulunan birçok eser yok olmuştur. Bölgede bulunan üç önemli bakır sikke önemlidir. Ayrıca üç adet heykelle ayakta duran ve birbirlerinin omuzlarını tutan üç kadını tasvir eden bir kabartmanın varlığından da söz edilmektedir. Pınarhisar'da bulunan kitabeler (4-8. kitabeler) hakkında sadece ebatları ve buldukları yerlerle ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre, 4. ve 5. kitabeler Metropolitlik bahçesinde, 6. kitabe Vize merkezde, 7.ve 8. kitabeler de evlerin duvarlarında (yerleri belirtilmemiş) gömülü olarak bulunmaktadır.⁴⁴ Ancak yazarımız, kitabelerin zamanın etkisi ve diğer çevre koşullarına bağlı olarak zarar gördükleri için zor okunabilir durumda olduklarını belirtmiştir. Buna karşın bu kitabelerden bazıları kayıt altına alınabilmiştir.

4. kitabe, masa şeklinde, uzunluğu 1,00 m. yüksekliği 0,63 ve kalınlığı 0,22 m.dir. Metropolitlik bahçesinde bulunan bir mermer levha üzerinde yer almaktadır.

5. kitabe, 0,77 m. uzunluğunda ve 0,28 m. kalınlığında bir mermer levha üzerinde yer almaktadır ve aynı şekilde Metropolitlik bahçesinde bulunmaktadır.

6. kitabe, 1,01 m. uzunluğunda ve 0,63 m. genişliğinde bir levha üzerinde yer almaktadır ve Vize içinde bulunmaktadır.

⁴³ Hristodulu, *a.g.e.*, s. 34.

⁴⁴ *A.g.e.*, s. 37.

7. kitabe, 0.26 m. uzunluğunda ve 0,59 m. genişliğinde bir taş levha üzerinde yer almaktadır ve bir evin duvarının içine gömülmüş haldedir.

8. kitabe, 0.51 m. uzunluğunda ve 0.24 m. yüksekliğinde bir taş levha üzerinde yer almaktadır ve bir duvarının içine gömülmüş haldedir.

Vize'de değişik krallara ait pek çoğu Vize'ye ait olan çok sayıda antik sikkeler bulunmuştur. Vize'ye ait olan üç sikkeden ilki bakır bir sikke olup bir yüzünde "Kral Filippos" (Filippos Vasilevs) adını taşıyan oturan bir figür ve diğer yüzde "Vize" (Viza) sözcüğü yer almaktadır. İkinci bakır sikkenin bir yüzünde "Rimitalkis" (Roimetalkes) adıyla oturan bir figür bulunmaktadır, diğer yüzünde ise "Vize parası" (Vizyenon nomisma) ibaresi yer almaktadır. Üçüncü paranın bir yüzünde "Kral Filippos" (Filippos Vasilevs)" adıyla elinde bir asa bulunduran oturur vaziyette bir figür yer almaktadır, diğer yüzünde ise "Vizelilerin/ Vize'ye ait" (Vyzienon) sözcüğü yer almaktadır.

Vize'de eski döneme ait beş kilisenin varlığından söz edilmektedir. Kiliselerin buldukları yerler ve isimleri şöyledir:⁴⁵

a. Kale Mahallesi'nde Bizans Dönemi'nden kalma ve daha önce camiye dönüştürülmüş olan Aya Sofya Kilisesi.

b. Platsa Mahallesi'nin ortasında (bulunduğu rivayet edilen) Panaya (Meryem Ana) Kilisesi,

c. Platsa Mahallesi'nin kuzeyinde Aya Paraskevi Kilisesi,

d. Çömlekçitepe'de bulunan bir kilise,

e. Platsa ve Kastro (Hisar) Mahalleleri'nin arasında bir tarla içinde bulunan bir kilise.

Vize çevresinde bulunan bazı yerleşim yerleri *Mangriotisa (Düzova)*, *Azvuga, Krioneri (Soğucak)*, *Sarakina (Sergen)*, *Agios Georgios (Evrenli)* ve *Topçuköy*'dür. Bu yerleşim yerlerinin sadece tarihi yerleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Buna göre *Mangriotisa (Düzova) Köyü*'nde "Agios Athanasios" adını taşıyan Bizans yapımı bir kiliseyle 9. ve 10. kitabeler bulunmaktadır.

Köy içinde yer alan 9. kitabe, uzunluğu 0.48 m. çapı 0.46 cm. olan mermer bir silindir üzerine işlenmiştir ve yazıları silik vaziyettedir.

Köy yakınlarında ormanlık alanda bulunan 10. kitabe, mezarlık içindedir. 0.74 m. uzunluğunda ve 0.71 m. eninde ve 0.50 m. kalınlığındaki bir mermer taş üzerine işlenmiştir.

Azguva'da (Hasbuğa) 1870'li yılların sonunda bir tarlada bulunan ve sadece ebatlarının verildiği bir kabartma, *Krioneri'de (Soğucak)*, çok sayıda taş

⁴⁵ A.g.e., s. 39.

ocağı olarak kullanılan mağaralar, *Sarakina (Sergen)*, köy içinde Bizans Dönemi yapısı olan Aya Paraskevi adını taşıyan bir kilise ve eski bir manastır, *Agios Georgios (Evrenli)*'de bir mağara, *Topçuköy*'de de dört höyük bulunmaktadır.

2.6. Lüleburgaz

Hristodulu'nun anlatımına göre, *Lüleburgaz*, tarihte ilk olarak kurucusu Büyük Theodosius'un oğlu Arkadios'dan dolayı *Arkadiupoli* olarak anılmış, daha sonra Burgaz adını almıştır. Bunun da anlamı kalede bulunan kuledir. Daha sonra burada üretilen güzel lülelerden dolayı kasabanın adı *Lüleburgaz*'a dönüşmüştür.

Lüleburgaz, Bizans Dönemi'nde Latin egemenliği altındayken büyük bir yıkıma maruz kalmıştır. Bu yüzden, kasabada tarihi eser olarak sadece bir tarla içinde Tekirdağ Trakya Maarifperver Cemiyeti'ne bağışlanan ve 1874 yılına ait Sergi'de tasviri aşığdaki şekilde yapılan küçük bir heykel bulunmuştur:

Üzerinde kısa bir dolama, başında bir külah ve belinde kemer, sağ elinde bir kalkan, ancak bir eli ve ayakları eksik olan bir savaşıçıyı tasvir eden kemikten yapılmış heykelcik. Bu heykelcik parçalara ayrılabilmekte ve sonra yeniden bir araya getirilebilmektedir. Muhtemelen yaşığı yerde seçkin biri olan Mısırlı birisini tasvir etmektedir.

Bunun dışında burada antik döneme ait bazı eserler ve eski paralar vs. bulundu. Burada antik kalenin kalıntıları da günümüze ulaşmıştır. Doğu yönünde yarım saatlik mesafede birbirine yakın vaziyette dört adet çok büyük höyük bulunmaktadır.

Lüleburgaz çevresinde *Mesini (Misinli)*, *Karıştıran*, *Ahmetbey*, *Satı Köyü*, *Ayvalı*, *Ergene (Ergina) Nehri* gibi bazı yerleşim yerleri bulunmaktadır. *Misinli*'de kitapta belirtilen on beş kitabeden on birincisi bulunmaktadır. Bu kitabe, içinde yiyecek bulunan kapların yer aldığı bir masanın etrafında kürsü üzerinde oturan bir kadın ve onun yanı başında eğilmiş iki erkek figürünün tasvir edildiği bir kabartmanın üzerinde yer almaktadır.

Ahmetbey Köyü'nde de bir kilisenin doğu cephesinde duvarın içine gömülü vaziyette dikdörtgen biçiminde bir taş levha bulunmuştur. Sağ aşığı bölümü kırılmış vaziyette olan levhada bir süvari ve biri arkasında konumlanmış olmak üzere önünde ona doğu yönelmiş üç piyade tasvir edilmiştir. Köyün doğusunda bir saatlik bir mesafede dört höyük vardır.

Kitapta *Ayvalı*, hakkında verilen bilgi Ayvalık'ın kolonisi olduğu ve adının da oradan geldiğidir.

2.7. Babaeski

Yazar, *Babaeski*'nin anlatıldığı bölüme yerleşim yerinin eski adıyla ilgili bilgiler vererek başlamıştır:

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

Söylenenlere bakılacak olursa günümüzdeki ismiyle kasaba adını koruyucusu kabul edilen Derviş'in (Baba) türbesinin burada olmasından almaktadır. Baba, gerek Türkler gerekse Hristiyanlar nezdinde itibar ve saygı görmekte olup kasaba yakınlarında bulunan tekkede ikamet etmekteydi. Tekkenin bulunduğu yer eski Aziz Nikola Mabedi'ydi ve daha sonra tekkeye dönüştürülmüştü.

Ayrıca kasabada kalıntıları 1880 yılına kadar ulaşmış olan ve altında insan boyu kadar yükseklikte bir atık su kanalı bulunan bir kaleden söz edilmektedir. Yazarın söylentilere dayanarak yazdığına göre bu kanal kasabanın dışında çok yakın bir mesafede bulunan ve altında taş bir mezarın yer aldığı büyük bir höyüğe kadar uzanmaktadır. Ayrıca, kasabanın kuzeyinde iki saatlik bir mesafede, birbirini izler şekilde dizi halinde dokuz höyük bulunmaktadır ve yanı başında bulunan *Dokuzhöyük Köyü* bunlar tarafından çevrelenmektedir. Burada çok sayıda eski madeni para bulunmuştur. Çevrede bulunan höyüklere diğer bir örnek de *İmampazar Köyü* yakınındaki üç höyüktür.

Babaeski'nin Kırkkilise için önemi büyüktür. Çünkü Kırkkiliseliler tüccarlar mallarını İstanbul'a İstanbul'dan Edirne'ye giden demiryolu hattı üzerinde yer alan Babaeski İstasyonu aracılığıyla ile yollayabilmektedirler.

2.8. Midye

Midye (Kıyıköy) Karadeniz kıyısında yer alan *Salmidissos* (*Salmydessos*) olarak da bilinen tarihi antik döneme kadar uzanan bir yerleşim yeridir. Kasabanın önemi kuzeydoğusunda on beş dakikalık bir uzaklıkta, yaklaşık 1855 yıllarında tek parça blok bir taş içine ustaca yontularak oluşturulmuş bir yeraltı tapınağıyla (naos) tapınak içindeki bazı antik eserlerden gelmektedir. Bu manastır günümüzde *Agios Nikolaos Manastırı* olarak anılmaktadır.

Midye çevresinde bulunan bazı yerleşim yerleri *İğneada* (*Niada*, *İniada*), *Demirköy* (*Samakov*) ve *Hamdibey'dir* (*Trulya*). Yazarın anlattığı dönemde *İğneada* (*Niada*, *İniad*), birkaç dükkânı olan küçük bir limandır. *Demirköy'den* (*Samakov*) ve civarından getirilen odun, kömür vs. İstanbul'a buradan nakledilmektedir. Ayrıca, *İğneada* çevresinde *Liman* ve *Agios Pavlos* adlarında iki küçük liman daha bulunmaktadır.

Demirköy (*Samakov*), demir madenlerinden dolayı önemlidir. *Hamdibey'de* (*Trulya*) bakır imalathaneleri ve yedi adet bezirhane bulunmaktadır. Civardaki köyler arasında her zaman öne çıkan bir yere sahiptir.

2.9. Agathopolis (Ahtapol)

Bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan *Ahtopol* (*Agathopolis*), 1880 yılında Kırkkilise sınırları içinde yer almaktaydı. Kitapta Karadeniz kıyısında

bulunan *Ahtopol*'la (*Agathopolis*) ilgili çok fazla bilgi verilmemiş olup sadece kasabanın kalesinden kısaca söz edilmiştir.⁴⁶

2.10. Tırnova

1880 yılında Kırkkilise'nin sınırları içindeyken bugün Bulgaristan'da yer alan *Küçük Tırnova*, adını "Trenia" (Τρένια) adıyla anılan ve bölgede çok rastlanan çiçeklerden almaktadır. Kasaba Kırkkilise'nin diğer yerleşim yerlerinde olduğu gibi bol suları ve sağlıklı iklimiyle tanınmaktadır. Kasabanın yer aldığı alanın tamamında antik döneme ait eserler bulunmaktadır. *Tırnova*'ya bir buçuk saatlik bir mesafede *Keraçinovo Köyü* yakınlarında antik döneme ait tapınaklar bulunmaktadır. Bunların tamamında heykeller, kabartmalar, yazıtlar vs. keşfedilmiştir. Kitapta sözü edilen kitabelerden üç tanesi burada bulunmaktadır. Birlikçilerin (Doğu Katolik Kilisesi'ni taniyanlar) kilisesine ait cemaatin kullandığı kapıların girişinde bulunan parçalanmış bir mermer levha üzerine 12. kitabe işlenmiştir. Üç adım boyu uzunlukta ve iki adım boyu genişliktedir.

Sözü edilen kilisenin sağ tarafında dışarıda, yaklaşık bir buçuk adım uzunluğunda ve aynı genişlikte bir taş levha bulunmaktadır, üzerinde bir öküz başı yontulmuştur. Bulgar Kilisesi içinde yaklaşık altı adım uzunluğunda ve üç adım genişliğinde dikdörtgen biçiminde bir mermer levha üzerinde 13. kitabe yer almaktadır.

Güneyde, Deli Yuva Deresi'nin sağ kenarında bulunan bir kayanın üzerine yerleştirilmiş bir levha üzerinde eski bir kitabeye ait bazı yazılar vardır. Yazarımız bölgeyi aşağıdaki sözleriyle tanımlamaktadır:

Beri taraftan, herhangi bir kimse doğu istikametinde dağa doğru tirmanırken bir delikle karşılaşır ve ışıkla ileri doğu sürünerek birkaç adım atması durumunda uçsuz bucaksız bir yeraltı boşluğuyla karşılaşır. Dereyi geçerek ve batı yönünde karşı kıyıya geçmesi halinde kendini Aya Triada Dağı'nın eteklerinde bulur. Dağın yüksek mumları andıran uzun meşeleri sonuç itibarıyla burasını büyüleyici, keyif verici hoş bir mekâna dönüştürmektedir. Burada geniş bir alanda zeminin yoğun bir şekilde çeşitli türde maden cürufu kaplı olduğu görülmektedir, bundan da anlaşılmaktadır ki muhtemelen rivayet edildiği üzere bu mevkide eskiden maden ocakları bulunmaktaydı.⁴⁷

Tırnova'nın batısına doğu, on beş dakikalık mesafede, güneye doğu yaklaşık bir saatlik bir mesafede Deli Yuva Deresi'nin sol kıyısının yakınında, güneydoğu yönünde yaklaşık bir buçuk saatlik bir mesafede Keraçinovo köyü yakınlarında antik döneme ait tapınaklar bulunmaktadır. Bunların tamamında heykeller, kabartmalar, yazıtlar vs. keşfedilmiştir.

⁴⁶ A.g.e., s. 46-51.

⁴⁷ Kaza sınırları içinde ve daha başka pekçok yerde benzer objelere rastlanmaktadır.

Yukarıda söylenenlere ilaveten tüm bu bölge içinde bulunan kaleler, madeni paralar, kitabeler, heykeller gibi pek çok tarihi eser özellikle Duvniça ve Paspala Köyleri'nde yer almaktadır. Diğerlerinin yanı sıra bahse konu köylerden ilkinde bir yer altı tapınağından bahsedilmektedir ve tapınağın dışında üç insan figürü tasvir eden bir kabartma ve ikinci köyde de antik kitabelerin bulunduğu belirtilmektedir.

14. kitabe, kasabanın güneyine doğru on beş dakikalık mesafede bir su kaynağının bulunduğu yol yakınındadır. Yaklaşık bir adım çapında ve kare biçiminde bir mermer levha şeklindedir.

2.11. Kofçağız

Kofçağız kasabası da, soğuk suları ve havadar iklimiyle meşhurdur. Bu bölgede de bazı antik dönem anıtları, yazıtlar, madeni paralar ve kaleler vs. sağa sola dağılmış vaziyettedir.

2.12. Nüfus

Kırkkilise Sancağı ve çevresinde bulunan dokuz bölgeyle ilgili nüfus bilgileri yazarın 1880 yılında Kırkkilise ve çevresine yaptığı seyahatler sırasında Belediye Başkanları ve bu konuda yetkili kişilerden aldığı bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Bölgelere ait nüfus istatistikleri ve genel sonuçlar on tablodur. Ayrıca bilgileri kimlerden aldığı tek tek belirtilmiştir. Buna göre, Kırkkilise Sancağı'yla ilgili nüfus bilgilerini Emlak Komisyonu üyesi Yanakis Tsotsoglu'dan, şehrin hane sayıları Belediye Başkanı K. Kokkinos'tan alınmıştır. Şehirdeki hane sayıları belediye tarafından gerçekleştirilmiş olan son nüfus sayımına göre verilmiştir:⁴⁸

Rum hane sayısı 1266,

Bulgar hane sayısı 887,

Türk hane sayısı 598,

Yahudi 72, Roman (Çingene) 67 ve toplam hane sayısı

2.800'dür.

Hristodulu, Babaeski Bölgesi'nin istatistiği K. Polihronyadis'ten, Lüleburgaz Bölgesi'nin istatistiği Edirne Metropoliti'nin Lüleburgaz'daki Naibi Arhimandrit Dorotheos'tan, Vize Bölgesi'nin istatistiği Vize Belediye Başkanı N. Aristovulos'dan Midye Bölgesi'nin istatistiği A. Aleksiyadis'ten, Ahtapoli Bölgesi'nin istatistiği I. K. Zografopulos'tan, Tırnova Bölgesi'nin istatistiği bölgenin aşar memuru İoannis Peltekis'ten, Kofçağız Bölgesi'nin istatistiği bölgenin idarecisi Aleksandros Yatropulos'un yardımlarıyla

⁴⁸ *A.g.e.*, s. 53-56.

oluşturulmuştur. Çalışma her ne kadar resmi bir nitelik taşıyor olsa da döneme ait birinci elden kaynak olması nedeniyle önemlidir. Ancak, yazarın açıklamasına göre her yerden aldığı hane sayılarını beşle çarpmasıyla hanede yaşayan kişi sayısına ulaşması toplam nüfusta bir bilgi hatası oluşabileceği düşüncesini uyandırmaktadır. Nüfus bilgilerinde yapılan incelemelere göre çıkan genel sonuç aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. 1. Kırkkilise Genel Nüfus

GENEL SONUÇ	Rum	Bulgar	Türk	Yahudi	Roman
Kırkkilise Bölgesi	13.554	11.678	5.745	540	492
Babaeski Bölgesi	5.150	625	2.140		
Lüleburgaz Bölgesi	5.950	---	3.165	200	200
Vize Bölgesi	10.220	---	3.260		310
Midy e Bölgesi	6.600	---	210		
Agathopolis Bölgesi	6.520	1.200	60		
Tırnova Bölgesi	---	11.500	1.800		
Pınarhisar Bölgesi	5.600	3.550	2.300		
Kofçaz Bölgesi		3.095	1.510		
Genel Toplam Nüfus	53.594	31.648	20.190	740	1.002

Rum nüfusun toplam sayısı: 53.594
Bulgar nüfusun toplam sayısı: 31.648
Türk nüfusun toplam sayısı: 20.190
Yahudi nüfusun toplam sayısı: 710
Roman nüfusun toplam sayısı: 1.002
Genel toplam nüfus: 107.174

Kırkkilise Sancağı, Hristodulu'nun eserinde belirttiği demografik yapısı itibariyle Gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı ender Osmanlı kentlerinden birisidir. 1881-1893 Osmanlı genel nüfus sayımlarında sancağın nüfusu, iki eserde farklı gösterilmiştir. Kemal Karpat'a göre⁴⁹, 1893 yılında genel nüfus 36.327 Müslüman, 89.002 Gayrimüslim olmak üzere toplamda 125.329'dur. Aynı yıllara ait 1310/1892-1893 Edirne vilâyet

⁴⁹ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 260-262.

sâlnâmesindeki nüfus verilerinde ise, sancağın toplam nüfusu 138.678 olarak gösterilmektedir.⁵⁰ Müslim ve Gayrimüslim nüfusu ayrıntılı olarak veren Karpat'a göre, sancaktaki Gayrimüslim nüfus %71, Müslüman nüfus ise %29'luk bir oranı teşkil etmekteydi. 1902 yılına gelindiğinde, nüfus oranları Müslümanlar lehine değişse de Gayrimüslim nüfus hâla çoğunlukta idi.

2.13. Eğitim Konuları

Kırkkilise sancağındaki okullar, Edirne Vilayeti Maârif Müdürlüğü'ne bağlıydı. Sancaktaki eğitim işlerinden Maârif Meclisleri ve Cemaat Meclisleri sorumluydu.⁵¹ Okulların inşası, tamirat ve tadilatı, öğretmen maaşları gibi hususlar bu meclislerce takip edilmekteydi. Kırkkilise Sancağı'nda Müslüman, Rum, Bulgar ve Musevi Cemaat Meclisleri bulunmakta ve nüfusa göre bu meclislerde 1 reis ve 5-7 arası üye görev yapmaktaydı.⁵² Kırkkilise sancağındaki Gayrimüslimler mektep inşa ve tamirine önem vermişler ve bu dönemde birçok yeni mektep inşa etmişlerdir. Ruhsatı alınan mekteplerin inşa giderleri orada bulunan kilise sandığı, Gayrimüslim halkın yardımları ve zengin Gayrimüslimler tarafından karşılanıyordu.

Hristodulu, kitabının 66-82 sayfaları arasında *Eğitim Konuları* başlığı altında 1879-1880 Eğitim-Öğretim Yılı Kırkkilise sancağında bulunan okulların isimlerini sancakta yaşayan nüfusa göre (Rum, Bulgar, Yahudi ve Türk okulları), öğrenci ve öğretmen sayılarıyla gider miktarlarını vermiştir. Ancak Rum okullarının bilgileri kazalara ve köylere göre tek tek verilirken, Bulgar, Yahudi ve Türk okullarının sadece sayıları belirtilmiştir.

Rum Okulları

Rum okullarıyla ilgili bilgiler Kırkkilise merkez kazayla başlamış bunu sırasıyla Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Vize, Midye (Kıyıköy), Agathopolis (Ahtapol) takip etmiştir. Buna göre, merkezdeki Rum okulu sayısı 14 olup bu okullarda 1.420 öğrenci öğrenim görmekteydi. Görev yapan öğretmen sayısı 20, toplam gider tutarı ise 911 liraydı.⁵³ Kitapta okulların isimleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Rum Okulu (*Elliniki Sholi*),
2. Rum Kız Okulu,

⁵⁰ *Edirne Vilayet Sâlnâmesi*, 1319, s. 493.

⁵¹ *BOA. MF. MKT.* 112/152, (29 Muharrem 1307/25 Eylül 1889).

⁵² Geniş bilgi için bkz. *1300 EVS*, s. 109, 116, 122; *1311 EVS*, s. 155-157; *1314 EVS*, s. 162, 163, 170, 176, 183; *1316 EVS*, s. 161, 164, 177, 186.

⁵³ Hristodulu, a.g.e., s. 66-82.

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

3. *Anaokulu,*
4. *Merkez Allilodidaktik Okulu,*
5. *Agion Panton Allilodidaktik Okulu,*
6. *Kırk Martirler (Şehitler) Allilodidaktik Okulu,*
7. *Agios İoannis Allilodidaktik Okulu,*
8. *D. Anagnostu Okulu,*
9. *Skopos Rum Okulu,*
10. *İlkokul (Dimotiki Sholi),*
11. *Rum Kız Okulu,*
12. *Efkaryo Okulu,*
13. *Petra Okulu,*
14. *Skopos (Üsküp) Okulu.*

Babaeski kazasındaki okul sayısı toplam 8, öğrenci sayısı 275, öğretmen sayısı 8'dir. Gider toplamı 115 liradır. Kumburlar, Kufalca ve Kuleli'de okul yoktur.

1. *Babaeski Okulu,*
2. *Alipli Okulu,*
3. *Nadirli Okulu,*
4. *Doğanca Okulu,*
5. *İmampazarı Okulu,*
6. *Yeniköy Okulu,*
7. *Karamazlı Okulu,*
8. *Kara Halil Okulu.*

Lüleburgaz kazası toplam okul sayısı 8, öğrenci sayısı 410, öğretmen sayısı 8, gider tutarı 272 liradır. Hristodulu, *Messini (Misinli)'de önceleri var olan ilkokul günümüzde (1880) mevcut değildir* açıklamasını yapmaktadır.

1. *Rum Okulu (Elliniki Sholi),*
2. *Allilodikaktik Okul,*
3. *Rum Kız Okulu,*
4. *Ayvalı Okulu,*
5. *Satıköy Okulu,*
6. *Ahmet Bey Okulu,*
7. *Çiftlik Köyü Okulu,*
8. *Tuğrulbey Okulu.*

Pınarhisar kazasındaki okul sayısı toplam 6 olup öğrenci sayısı 390, öğretmen sayısı da 7, gider tutarı 193 liradır.

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

1. *Pınarhisar Okulu.*
2. *Yenna (Kaynarca) Okulu.*
3. *Yancıklar Okulu.*
4. *Çongara Okulu.*
5. *Skepasto (Yenice) Okulu.*
6. *Kurudere Okulu.*

Vize'de Metropolitlik bulunmaktadır. Buradaki okul sayısı 14, öğrenci sayısı 683 ve öğretmen sayısı 14 olup toplam gider tutarı 304 liradır. Kitapta isimleri verilen Rum okulları aşağıdaki gibidir:

1. *Rum Okulu (Elliniki Sholi),*
2. *Allilodidaktik Okul,*
4. *Mangriotisa Okulu,*
5. *Az-Vuga Okulu,*
6. *Agios Georgios Okulu,*
7. *Çaklı Okulu,*
8. *Saray Okulu,*
9. *Pinaka Okulu,*
10. *Agios İoannis Okulu,*
11. *Sarakina Okulu,*
12. *Sofides (Sofular) Köyü Okulu,*
13. *Krioneri (Soğucak) Okulu,*
14. *Topçu Köyü Okulu.*

Midye (Kıyıköy) toplam okul sayısı 5, öğrenci sayısı 360, görevli öğretmen sayısı 5 ve toplam gider tutarı 139 liradır. *Agios Stefanos, Akzimi, Platsa, Macura ve Pirgoplu Köyleri*'nde okul bulunmamaktadır. Okulların dağılımı aşağıdaki gibidir:

1. *Midye Okulu,*
2. *Samakov Okulları,*
3. *Allilodidaktik Okul,*
4. *Trulya (Hamdibey) Okulu,*
5. *Zorga Okulu.*

Bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Agathopolis (Ahtapol) Bölgesi'ndeki okul sayısı toplam 4, öğrenci sayısı 340, öğretmen sayısı 4, toplam gider tutarı da 140 liradır. Okul bilgileri aşağıda verilmektedir:

1. *Agathopolis Okulu,*
2. *Vasilikos,*

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

3. Brodivo Okulu,

4. Kosti Okulu.

Her bir kaza için genel sonuç. Okul sayısı 59, öğrenci sayısı 3.878, öğretmen sayısı 66 ve toplam gider tutarı 2.074 Türk Lirası'dır.

Yahudi Okulları

Yahudi Okulu Kırkkilise'de 1 Sinagog Okulu, 1 tane de Rum-Yahudi Kız Mektebi olmak üzere 2, Lüleburgaz'da da 1 okul olmak üzere 3 okul, 6 öğretmen ve 153 öğrenciden ibarettir.

Bulgar Okulları

Hristodulu, sancak ve çevresindeki Bulgar okulları hakkında bilgi verirken, bazılarının düzenli olarak faaliyet göstermediklerini belirtmiş ve sadece düzenli faaliyet gösteren Bulgar okullarının isimlerini yazmıştır. Buna göre, Kırkkilise, Pınarhisar ve Tırnova'da olmak üzere toplam Bulgar okullarının sayısı 6, öğrenci sayısı 460, öğretmen sayısı 6, harcama tutarı ise 230 liradır.

Ayrıca Kırkkilise'de 3 Bulgar kilisesi, köylerin her birinde bir kiliseyle Tırnova'da Birlikçi (Unites) Bulgar Kilisesi bulunmaktadır.

Türk Okulları

Yazarın verdiği bilgilere göre, sancaktaki Türk okullarının sayısı Kırkkilise'de 4, Vize'de 2, Saray'da 1 ve Lüleburgaz'da da 1 olmak üzere 8 olup öğrenci sayısı 350 öğretmen sayısında 8'dir.

Okulların sonuna *Camiler* başlığı atılarak camiler hakkında çok kısa bilgiler verilmiştir. Buna göre Kırkkilise'de 11 cami bulunmaktadır, bunların içinde büyüklük itibarıyla öne çıkan caminin kitabesindeki tarih Hicri 785'tir (Miladi: 1383-1384) ve bu caminin yanı sıra iki hamam ve *Arasta Çarşısı* ya da *Bedesten* inşa edilmiş olup burada on iki dükkân bulunmaktadır. Lüleburgaz'da bulunan görkemli cami, bölgenin önemli camilerindedir. Çok zarif bir mimarisi olan Babaeski'deki camiden de söz edilmiştir.

2.14. İklim

Yazarın hemen hemen her bölümde sözünü ettiği gibi bu bölümde de Kırkkilise Sancağı ve çevresi iklimiyle ilgili aynı şeyleri tekrarlamaktadır.⁵⁴

Sancak değişken bir iklime sahiptir ve Kırkkilise, Pınarhisar, Vize, Agathopolis, Tırnova, Koçaz'ın çok keyif veren, sağlıklı bir havası vardır. Bu iklim zaman zaman hasat mevsiminde insanı hasta eden ve diğer bölgelerde perişan eden yüksek ateş neden olur.

⁵⁴ A.g.e., s. 83.

2.15. Sanayi ve Ticaret

Sanayi ve Ticaret ile ilgili olarak sancakta üretilen ve ticarete konu olan ürünler, şarap, buğday, koyun besiciliği, deri, yün, peynir, odun, kömür ve kıyı kazalarında balıktır. Ancak Hristodulu, bölgede sanayinin gelişmediğini vurgulayarak ticaretin neredeyse tamamen Rumların elinde olduğunu yazmıştır.

Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar ve Vize kazalarında halk tarım ve hayvancılıkla meşguldür. *Tırnova* kazasıyla *Koçaz* nahiyesinde halkın geçim kaynakları ziraat, hayvancılık ve odunculuktur. *Midye, Agathopolis* kazalarında ise bunların yanısıra balıkçılık, denizcilik ve kömür imalatıyla kısmen de odunculuk yer almaktadır.

Kırkkilise'nin etrafı üzüm bağlarıyla dolu olduğu için ürünler şarapçılık için değerlendirilmektedir. Ayrıca üzümünden pekmez, sucuk tatlıları (mustolambades) ve daha başka tatlılar da imal edilmektedir.

Hristodulu'nun kitabını oluşturan onbeş bölüm burada tamamlanmaktadır. Bundan sonra *Maarifsever Abonelerin (Önalım Yapanların) Listesi* adı altında yeni bir bölüm başlamaktadır. Bu bölüm satış ücreti gümüş çeyrek mecdiye olarak belirlenen kitabın 85-103. sayfaları arası *Maarif Abonelerinin Listesi (Önalım Yapanlar Listesi)* başlığı altında kitabı ısmarlayanların isimlerine ayrılmıştır. Bunun ne amaçla yapıldığı hakkında bir bilgi verilmemektedir.

İsim listelerinde isimlerin yanında bulunan rakamlar kitabın kaç adet alınacağını göstermektedir. Bu uzun listede kitap için önceden sipariş veren kişilerin (tamamının olmasa da en azından bir bölümünün) mesleği ve yaşadığı bölge hakkında bilgi edinmek mümkün olmakta ve bu liste iş grupları hakkında bizi bilgilendirmektedir. Buna göre belirlenen iş grupları *çömlekçi, bakkal, terzi, öğretmen, antikacı, saatçi, marangoz, fırıncı, kasap, tüccar, eczacı, boyacı, sıvacı, doktor, kürkçü, ayakkabıcı, pastahaneci, fesci, berber* olarak sıralanabilir. Ayrıca, o günün koşullarında bu kitabın basılacağının çok geniş bir coğrafyada hatta ülke topraklarının dışında bile duyulmuş olması Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Rumlarla Yunanistan'daki Yunanlar arasında şaşırtıcı derecede iyi çalışan bir iletişim ağı olduğunu göstermektedir. Paris'ten bile kitap için ön alım yaparak isim yazdıranların olması bu iletişim ağının tahmin edilenin ötesinde olduğunu göstermektedir. Kitap için gerek Ege Adaları'ndan gerekse İyon Denizi adalarından sipariş verildiği görölmektedir. İsim listesi içinde az da olsa Bulgar, Yahudi veya Ermeni isimleri yer almaktadır. Ancak, Türk adının geçmemesi ayrıca not edilmesi gereken bir husustur. Sırasıyla Atina'dan (46 adet), İstanbul'dan (170 adet), Çorlu'dan (16 adet), Tekirdağ'dan (23 adet),

Edirne'den (42 adet), Filibe'den (79 adet), Kırkkilise'den (527 adet), Üsküp'den (43 adet), Efkario'dan (37 adet), Kayalı'dan (37 adet), Pınarhisar'dan (59 adet), Çongara'dan (8 adet), Kaynarca'dan (16 adet), Yenice'den (22 adet), Vize'den (75 adet), Lüleburgaz'dan (43 adet), Babaeski'den (47 adet), Tırnova'dan (5 adet) olmak üzere 1300 adet şipariş alındığını öğrenmekteyiz. Görüleceği gibi en fazla şipariş verilen yer Kırkkilise'dir. Kitabın Kırkkilise'de D. Zonaras'tan, Atina'da ise Hukuk Fakültesi öğrencisi olan yayıncıdan temin edilebileceği bilgileri yer almaktadır.

Yazar, kitabının sonuna eklediği açıklamasında, kitabının son bölümü olarak belirttiği *Son Dönemde Yaşanan Olaylar Son Savaş (Türk-Rus Savaşı) Sırasında Kırkkilise Sancağı'nda Meydana Gelen Gelişmeler* kısmı ayrı bir kitapçık olarak yazmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Yapılan araştırma sonucunda yazarın 1897 yılında İstanbul Patrikhane Matbaası'nda basılmış olan 304 sayfalık *Bazı İdari ve Kilise Meseleleriyle Birlikte Trakya ve Kırk Kilise* [İ Thraki Ke E Saranta Ekklesie. Meta Tinon Diikitikon Ekklesiastikon Zitimatou- Η Θράκη και αι Σαράντα Εκκλησίαι. Μετά τινών διοικητικών εκκλησιαστικών ζητημάτων (1897)] bir kitabının daha olduğu tespit edilmiştir. 286 sayfa olan bu kitabın 121-267 sayfalar arasındaki ikinci bölümü Kırklareli'ne ayrılmıştır. Ancak kitabın içindekiler bölümü incelendiğinde yazarın sözünü ettiği gibi son dönemde Kırklareli'de meydana gelen gelişmelere değil, 1897 yılındaki Kırklareli nüfusu, ticaret, kiliseler, camiler, eğitim, kamusal yapılar hakkında bilgiler verildiği görülmüştür.

Sonuç

Osmanlı topraklarına katıldıktan kısa bir süre sonra Edirne Vilâyeti'nin altı sancağından biri olan Kırklareli ile ilgili çok az bilimsel çalışma yapılmıştır. Bu eksiklikten yola çıkılarak yapılacak olan çalışmalarda Kırklareli tarihi için en önemli kaynaklar Edirne vilâyet salnâmeleri ve devlet salnameleri olmuştur. Resmi salnâme çeşitlerinin ilki olan Devlet Salnâmeleri 1847-1908 yılları arasında altmış dört adet hazırlanmıştır. Bunlarda vilâyetlerin idari, demografik ve ekonomik durumları genel olarak anlatılmıştır. 1880 yılına kadar taş baskı olarak yayımlanan bu salnâmeler içerik ve yayın teknikleri bakımından oldukça yetersizdir. Ancak 1866 yılından itibaren devlet salnamelerinden ayrı olarak hazırlanmaya başlayan Vilâyet Salnâmeleri daha kapsamlıdır. Kırklareli'ne ait bilgiler Edirne vilâyet salnâmeleri içerisinde yer almaktadır. Edirne vilâyet salnâmeleri 28 adet olup 1870 ile 1902 yılları arasında yayımlanmıştır. Bunlar içerisinde Kırkkilise sancağıyla ilgili en kapsamlı bilgiler 1894, 1901 ve 1903 yıllarına ait salnâmelerdir. Adı geçen

salnâmelerde Kırkkilise'nin tarihi, idari yapısı, kurumları, demografik ve ekonomik yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.⁵⁵

Karpat'ın yaptığı araştırmalar sonucunda II. Abdülhamid döneminde Müslüman, Rum, Bulgar ve Musevi cemaatin yaşadığı Kırklareli'de Gayrimüslim nüfus çoğunluktaydı. 1881-1882/1893 Osmanlı genel nüfus sayımlarında Gayrimüslim nüfus % 71, Müslüman nüfus ise %29'luk bir oranı teşkil ediyordu. 1902 yılına gelindiğinde, nüfus oranları Müslümanlar lehine arttı ise de Gayrimüslim nüfus yine çoğunluktaydı. 1902' de Müslüman nüfusu %35'e yükselmiş, Gayrimüslim nüfusu ise, %65'e düşmüştü.⁵⁶ Hristodulo eserinde 1880 yılında Kırklareli'nin genel nüfusunu 107.174 olarak vermektedir. Kırklareli'nin 1893 yılı nüfus bilgileri Karpat'ın eserinde 125.329 olarak göstermiş, 1893 yılı Edirne Vilâyet Salnâmesinde 138.678 olarak yer almıştır.

Nüfusla orantılı olarak sancakta, Müslüman, Rum, Bulgar ve Musevi okulları faaliyettedir. İbtidâiler kaza merkezleri ve köylerde; rüşdiyeler kaza merkezlerinde; idadi ise, bir adet olup Kırkkilise merkezde bulunuyordu. Hristodulo, sancak ve çevresindeki okullar hakkında bilgi verirken Rum okullarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Diğer azınlık ve Türk okullarının ise bazılarının sadece sayılarını vermekle yetinmiştir. Bulgar okulları hakkında bilgi verirken, düzenli olarak faaliyet göstermemelerinden dolayı, sadece düzenli olarak faaliyet gösteren Bulgar okullarını anlatmıştır. Kırkkilise, Pınarhisar, Tırnova'da olmak üzere toplam Bulgar okulu sayısı 6, öğretmen sayısı 6 ve öğrenci sayısı 460'tır. Yazar, Türk okullarının sayısını Kırkkilise'de 4, Vize'de 2, Saray'da 1 ve Lüleburgaz'da da 1 olmak üzere 8, öğretmen sayısı 8, öğrenci sayısını da 350 olarak vermektedir. Hristodulo'nun belirttiğine göre, Kırkkilise'de 14, Vize'de 14, Babaeski'de 8, Lüleburgaz'da 8, Pınarhisar'da 6, Midye'de 5 ve Ahtapol'da 4 olmak üzere toplam 59 Rum okuluyla bu okullarda çalışan 66 öğretmen ve 3.878 öğrenci bulunuyordu. Yahudi Okulu olarak da Kırkkilise'de 1 Sinagog Okulu, 1 Rum-Yahudi Kız Mektebi olmak üzere 2, Lüleburgaz'da da 1 okul olmak üzere 3 okul, 6 öğretmen ve 153 öğrenci vardı. Hristodulo'nun bu değerlendirmelerine göre 1880 yılında Kırklareli merkez kaza ve diğer kazalarında 76 okulun varlığından söz edilmektedir. Kırklareli için detaylı bilgilerin verildiği 1903 yılı Edirne vilâyet salnamesine göre ise Kırklareli merkez ve kazalarında 131 okul olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır.⁵⁷

⁵⁵ Hasan Duman, *Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsâlleri*, c.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 97-99.

⁵⁶ Karpat, a.g.e., s. 346-347.

⁵⁷ EVS, a.g.e., s. 1009-1031.

Yazar, bölgeyle ilgili tarihi bilgiler verirken Kırkkilise, Eski Polos (Skopelos), Pınarhisar, Vize, Düzova, Lüleburgaz (Misinli) ve Tırnova'da bulunan ondört kitabe hakkında kısa bilgiler vermektedir. Ancak kitabeler yıprandığı ve kırıldığı için yazıların yüzde sekseni okunamaz vaziyettedir. Geri kalan yüzde yirmilik kısmında da çoğunlukla bir anlam ifade etmeyen harfler ve bazı kopuk kelimeler bulunmaktadır. Kitabeler ile ilgili olarak başka kaynaklarda da yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Anlaşılabileceği üzere Kırklareli ile ilgili olarak bulacağımız her kaynak Kırklareli tarihine katkıda bulunacaktır. Bu yüzden Melissinos Hristodulu'nun 1880 yazdığı *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri* adlı Yunanca eseri de bize yol gösterecektir. Yazar eserini hazırlarken sadece Kırklareli'ni değil, çevrede yaptığı seyahatlerde gördüklerini de okuyucuya aktarmıştır. Bu da esere birinci elden kaynak özelliğini vermektedir. Ancak, nüfus bilgileri gibi sayısal bilgilerin resmi kaynaklardan alınmaması ve söz konusu dönemde var olan Yunanistan'ın siyasi ideallerini gerçekleştirmek için verileri kendi siyasi ve ideolojik çıkarlarına uydurup uydurmadığı da düşünölmelidir. Ayrıca hukuk eğitim alan Rum kökenli bir din adamının aktardığı bilgilerin doğruluğu düşündürücüdür. Ama yine de Kırklareli tarihine katkıda bulunacağı şüphesizdir.

Kaynakça **Arşiv ve Vesikalar**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH. UMVM, nr: 84/1, ek 2/2 (Aralık 1332).

Düştur

Düştur (1340-1341 Teşrin-i Sâni-Teşrin-i Evvel), III. Tertip, Ankara: Başvekâlet Matbaası 1934.

Sâlnâmeler

Edirne Vilayet Sâlnâmesi, 1300, 1301, 1304, 1307, 1314, 1316, 1317, 1319.

Gazeteler

"Kırkkilise'nin İsmi", *İkdam*, 14 Kasım 1922, nr. 9217.

"Kırkkilise", *Vakit*, 7 Aralık 1919, nr. 754.

A. Kitap, Makale, Tez, Ansiklopediler

Badi Efendi, A., *Riyaz-ı Belde-i Edirne 20.Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayını, 2014.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938), 1.baskı, Başbakanlık yay. Ankara, 2002.

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

- Baykurt, Şerif, "Kırklareli", *Damla Dergisi*, sayı: 35 (1946), s. 6-9.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, c. I, 3. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK) Basımevi, 1992.
- Çakır, Gülay, *Vize İlçesinin Turizm Coğrafyası ve Değerleri*, Edirne: Edirne Matbaası, 2014.
- Demiray, Gizem, *Kırklareli Pınarhisar Merkez İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi*, Edirne: Trakya Üniversitesi 2008, Yüksek Lisans Tezi.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, "Mutasarrıf" Ankara: Aydın Kitapevi, 1992.
- Duman, Hasan, *Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsâlleri*, c.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Dursunkaya, Ali Rıza, *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve eski eserleri Yönünden Tetkik*, 1. Kitap, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi 1948.
- Gümülçine, Salih, *Pınarhisar Kazası Monografyası*, İstanbul:1968, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Mezuniyet Tezi.
- Hasboğa, İçişleri Bakanlığı, 1968.
- Hristodulu, Melissinos, *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*, Atina: Atina Th. Papaleksandri Matbaası,1881.
- İçişleri Bakanlığı, *Köylerimiz "1 Mart 1968 Gününe Kadar"* Ankara: Başbakanlık Basımevi D.S.İ 1968.
- Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Kırklareli İl Yıllığı 1967*, Kırklareli: Kırklareli Valiliği Yayını, 1967.
- Ansiklopediler
- "Kırklareli", *Ana Britanica*, c. III, İstanbul: Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama Anonim Şirketi Yayını 1989.
- "Kırklareli", *Büyük Larousse*, c. XI, İstanbul: Gelişim Yayınları 1986.
- "Kırklareli", *İslâm Ansiklopedisi*, c. VI, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayını 1967.
- "Kırklareli", *Türk Ansiklopedisi*, c. XXII, Ankara: MEB Yayınevi 1975.
- Mansel, Arif Müfit, *Trakya'nın Kültür Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayını 1938.
- Özmen, Abidin, *Trakya*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını No: IV 1948.
- Sadi, Hamid, "Paşaeli", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. I, İstanbul: Evkaf Matbaası 1931, s. 72-103.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, c. X-IX, Ankara 1958.
- Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara: Çağ Matbaası, 1980, 3. Baskı.
- Yannakopulu, İoannu S, *Saranta Eklesies*, Selanik: Pahuli-Yapuli Anonim Ortaklığı Yayını, 1994.

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

B. Web Adresleri

Yazarın hayatıyla ilgili notların yazımında yararlanılan internet kaynakları:

http://users.sch.gr/markmarkou/1901_1930/1920/koim/melissinos_christodoulou.htm (Erişim 10.04.2020),

<https://sidirasioannis-amvonfanariou.blogspot.com/2017/08/1914-1921.html> (Erişim 10.04.2020).